

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Diplomová práce

Bc. Tereza Lančová

České stopy v Gorné Orjachovici v Bulharsku

Czech Traces in Gorna Oryahovitsa in Bulgaria

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. et Ph.D.

Poděkování:

Ráda bych zde vyjádřila poděkování vedoucímu své diplomové práce doc. Markovi Jakoubkovi za cenné rady, odborné vedení mé práce, za jeho trpělivost a podporu. Také bych chtěla poděkovat kolegovi Kirilovi Christovovi za spolupráci a pomoc při terénním výzkumu v Bulharsku.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 6. srpna 2018

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky):

Česká menšina v Bulharsku – migrace – krajanské aktivity – dělnická kolonie – etnicita

Klíčová slova (anglicky):

Czech minority in Bulgaria – migration – compatriot activities – workers' colony – ethnicity

Abstrakt (česky):

Práce je zaměřena na český cukrovar v Gorné Orjachovici v severním Bulharsku, a zejména na dělnickou kolonii, která při něm existovala od roku 1912 do 1948, kdy byl podnik znárodněn. Práce podává ucelenou zprávu o okolnostech vzniku, vývoji a současném stavu cukrovaru a kolonie. Studie vsazuje konkrétní případ české menšiny v Gorné Orjachovici do širšího kontextu migrace Čechů do Bulharska. A podává komplexní obraz o české kolonii a jejích obyvatelích, přináší nové poznatky o jejich životním stylu, aktivitách, kontaktech s majoritní společností. Těžiště této práce spočívá v práci s písemnými a obrazovými materiály. Proto bylo základním metodologickým postupem vyhledávání, sběr a zaznamenávání materiálů, které se nějakým způsobem dotýkaly českého cukrovaru a kolonie. A to jak v Čechách, tak v Bulharsku. Tyto materiály byly nejprve analyzovány a poté organizovány tak, aby vytvořily smysluplné rámce pro následnou interpretaci.

Abstract (in English):

The thesis focuses on the Czech sugar factory in Gorna Oryahovitsa in northern Bulgaria, especially on the workers' colony which existed between 1912 and 1948 when the company was being put under state control. The paper provides a comprehensive report on the circumstances of the origin, development and current condition of the sugar factory and the colony. The study puts the specific instance of the Czech minority in Gorna Oryahovitsa into a wider context of the Czech migration into Bulgaria. It also provides a comprehensive picture of the Czech colony and its inhabitants, bringing new insights into their lifestyle, activities and contacts with the major society. The core of this work is to use written and pictorial materials. Therefore, the basic methodological approach was to search, collect and record the materials that in some way affected the Czech sugar factory and the colony, both in Bohemia and Bulgaria. These materials were first analyzed and then organized to create meaningful frameworks for subsequent interpretation.

OBSAH

1.	ÚVOD	7
2.	ZAMĚŘENÍ A CÍLE PRÁCE	8
3.	SHRNUTÍ DOSAVADNÍHO STAVU BĀDÁNÍ V PROBLEMATICE SKUPIN V BULHARSKU	9
4.	METODOLOGIE	10
5.	HISTRORIE ČESKO BULHARSKÝCH VZTAHŮ	11
5.1.	První kontakty	11
5.2.	Česko-bulharské vztahy v éře národního obrození	12
6.	MIGRACE ČECHŮ DO BULHARSKA	15
6.1.	Typologie českých migrantů	15
7.	ČESKÝ PODNIK V BULHARSKU	17
7.1.	Proč právě Gorna Orjachovica?	17
7.2.	Přírodní podmínky a ekonomická aktivita obyvatel	18
7.3.	Demografie.....	18
7.4.	Železnice	19
7.5.	Cukrovarnický průmysl v Bulharsku	19
8.	BULHARSKO-ČESKÁ AKCIOVÁ SPOLEČNOST PRO CUKROVARNICKÝ PRŮMYSL.....	21
8.1.	Historie cukrovaru od založení do roku 1948	21
8.2.	Zavádění nové plodiny	22
8.3.	Zemětřesení	23
8.4.	Rozšiřování podniku po roce 1922	24
8.5.	Léta krize a konec české éry	26
9.	ČESKÁ KOLONIE V GORNÉ ORJACHOVICI	27
9.1.	Počet osob v kolonii	28
9.2.	Areál cukrovaru.....	29

9.3.	Průmyslová zóna	30
9.4.	Obytná zóna	31
9.5.	Život v kolonii.....	33
9.6.	Vztahy mezi Čechy a Bulhary.....	34
10.	ŠKOLA V GORNÉ ORJACHOVICI – PRVNÍ ČESKÁ ŠKOLA V BULHARSKU	37
10.1.	Statistika žactva a učitelstva	37
10.2.	Učebny a vybavení školy.....	38
10.3.	Život a práce školy	39
10.4.	Školní orchestr.....	40
10.5.	Organizace školy a spolupráce s dalšími institucemi	41
11.	VOLNÝ ČAS V KOLONII	43
11.1.	Sbor dobrovolných hasičů	43
11.2.	Sokol.....	43
11.3.	Národní dům.....	45
12.	CUKROVAR A KOLONIE DNES	48
12.1.	Cukrovar dnes.....	48
12.2.	Kolonie dnes	48
13.	ZÁVĚR	51
14.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
15.	ZDROJE OBRAZOVÝCH PŘÍLOH:	58
16.	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	60

1. ÚVOD

Jedním z hlavních důvodů pro sepsání této práce byl můj mnohaletý zájem o oblast Balkánu, a o Bulharsko zejména. Dále pak o témata, která Bulharsko a Čechy propojují. Pro českou společnost bylo Bulharsko po dlouhou dobu takřka neznámou zemí a naopak. Tato skutečnost pramení zejména z faktu, že naše země spolu nesousedí, dělí je více než tisíc kilometrů. Zásadní sporné otázky mezi zeměmi se v minulosti nevyskytovaly a ani nevyskytují. Intenzita vzájemných vztahů tak byla vždy spíše nižší.

Česko-bulharské vztahy nabyly na intenzitě zejména v období národního osvobození a po roce 1878, kdy byl obnoven bulharský stát. Myšlenka slovanské vzájemnosti se projevila spíše na poli kulturním. Právě v tomto období dochází k nárůstu migrace jak Bulharů na území Čech, tak naopak Čechů na území Bulharska.

Součástí tohoto procesu bylo i určité zintenzivnění na poli ekonomických zájmů a aktivit. Bulharsko vidělo v Čechách zemi, ze které by bylo možné získat podporu a pomoc. Na druhé straně si český průmysl všiml možností, které skýtal trh mladého bulharského státu. Někteří čeští podnikatelé zaregistrovali ekonomický potenciál novodobého bulharského státu a rozhodli se zde realizovat své záměry. Právě s touto skutečností byla spojena existence českého cukrovaru a kolonie¹ v Gorné Orjachovici v severním Bulharsku.

¹ V literatuře, která se věnovala krajanské problematice v období první republiky, se běžně hovoří o koloniích či o osadách, z dnešního pohledu bychom však spíše použili termín menšina.

2. ZAMĚŘENÍ A CÍLE PRÁCE

Práce je zaměřena na český² cukrovar v Gorné Orjachovici v severním Bulharsku a kolonii, která při něm existovala od roku jeho založení (1912) do znárodnění (1948). Práce si klade za cíl podat ucelenou zprávu o okolnostech vzniku, vývoji a současném stavu cukrovaru a kolonie. A zasadit konkrétní případ české menšiny v Gorné Orjachovici do širšího kontextu migrace Čechů do Bulharska. Výzkumným záměrem je podat co možná nejkompaktnější obraz o české kolonii a jejich obyvatelích, přinést nové poznatky o jejich životním stylu, aktivitách, kontaktech s majoritní společností. Dále chci téma otevřít a zpopularizovat, ale i představit širší veřejnosti.

² Výstavba cukrovaru byla zahájena ještě před vznikem ČSR. Majoritními vlastníky cukrovaru až do jeho zestátnění byli lidé z Čech, respektive Bulharsko-česká akciová společnost pro cukrovarnický průmysl. Češi také tvořili většinu v kolonii v prvních desetiletích její existence. A také v materiálech, které pocházejí přímo z kolonie v Gorné Orjachovici se hovoří o „české kolonii“ „české škole“ a podobně. Proto se v textu hovoří o českém cukrovaru a české kolonii atd...

3. SHRNU TÍ DOSAVADNÍHO STAVU BĀDÁNÍ V PROBLEMATICE KRAJANSKÝCH SKUPIN V BULHARSKU

Ve společenských vědách je problematika českých krajanských skupin v Bulharsku relativně málo probádaným tématem. V kontextu českého vystěhovalectví jako celku představovala česká kolonie v Bulharsku jednu z menších skupin. Proto také byla, a dosud je, opomíjena v pracích, které se věnují českým menšinám v zahraničí.

Určitý nárůst zájmu o tuto látku je pozorovatelný po vzniku Československa ve 20. a 30. letech minulého století,³ kdy se migrace a krajanství stalo aktuálním v mnoha ohledech, nejen ve smyslu předmětu vědeckého zájmu. V následujících dekádách se této látce ojedinele věnovalo jen několik málo badatelů.⁴ Téma krajanských komunit v Bulharsku bylo znovu otevřeno až v minulé dekádě.⁵

Nicméně řada dalších velice zajímavých námětů dosud pozornosti badatelů jaksí uniká. Výše zmínění autoři zaměřovali svou pozornost spíše na rurální prostor. Avšak život v průmyslových centrech měl svá specifika a podstatně se lišil od života českých zemědělců. Otázka českých dělníků v Bulharsku dosud nebyla souborně zpracována. Celkově můžeme konstatovat, že o českých menšinách, jejichž existence byla spojena s aktivitami českých podnikatelů v Bulharsku, se i dnes můžeme dozvědět jen skutečně velmi málo.

³ AUERHAN, J. *Čechoslováci v Jugoslávii, Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku*. V Praze: Melantrich, 1921, PLUHAŘ, J. *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha: Josef Pluhař, 1935, MICHALKO, J. *Naši v Bulharsku: Pätesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. 1. vyd. Myjava: tlačou knihtlačiarne Daniela Pažického, 1936.

⁴ HEROLDOVÁ, I. Vystěhovalectví z českých zemí (Balkán II. – Rumunsko, Bulharsko), *Český lid*, 1986, 73, s. 45-50, VACULÍK, J. Bulharští Češi a jejich reemigrace v letech 1949-50, *Český lid*, 1983, 70, s. 82-85, VAŘEKA, J. Češi v Bulharsku In *Český lid*, 1990, 77, s. 81-88.

⁵ JAKOUBEK, M. *Vojvodovo: etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni, 2010, JAKOUBEK, M. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie: převážně očima jeho obyvatel*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2011, NECOV, N. P. a kol. *Dějiny Vojvodova: [vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku]*. [Plzeň]: Ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje vydalo Občanské sdružení Vojvodovo, 2006, PENČEV, V. *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého: Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2012.

4. METODOLOGIE

Tato práce je zaměřena na komunitu, která již takřka sedmdesát let neexistuje. Teoreticky je sice možné, že ještě žijí pamětníci, kteří zažili závěrečnou éru existence kolonie. Nicméně pravděpodobnost, že se je podaří vyhledat, je velice nízká. Těžiště této studie tedy spočívá zejména v práci s písemnými a obrazovými prameny. Základním metodologickým postupem bylo vyhledávání, sběr a zaznamenávání jakýchkoliv materiálů, které se nějakým způsobem dotýkaly cukrovaru nebo kolonie v Gorné Orjachovici, a to jak v Čechách, tak v Bulharsku, přesněji v Gorné Orjachovici a v Sofii. Ty byly nejprve analyzovány a posléze organizovány tak, aby tvořily smysluplné celky či rámce pro následnou interpretaci.

V rámci výzkumu byly zrealizovány dva terénní pobyty v Bulharsku. První pobyt v Gorné Orjachovici byl uskutečněn v období od 26. 7. do 11. 8. 2016. Druhý se uskutečnil v období od 27. 7. Do 8. 8. 2017. V průběhu těchto pobytů byly zejména vyhledávány archivní materiály, publikace a dobové fotografie. V Bulharsku byl navštíven archiv Historického muzea v Gorné Orjachovici a archiv Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii. Část výzkumu byla realizována v Čechách. Přesněji řečeno v archivu České národní banky,⁶ archivu Ministerstva zahraničních věcí, archivu Náprstkova muzea a v archivu Kanceláře prezidenta republiky.

V přílohách k této práci dodávám obrazový materiál, zejména dobové fotografie, které převážně pocházejí z archivu Náprstkova muzea v Praze a z Historického muzea v Gorné Orjachovici. Ty jsou doplněny o fotografie, které byly pořízeny v kolonii a v cukrovaru v době terénního výzkumu v Gorné Orjachovici. Dále je zde prezentován materiál statistického charakteru týkající se tamní školy, který pochází z archivu Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii. Tyto tabulky byly z důvodu zhoršené čitelnosti přesně přepsány.

⁶ Zde jsou uchovávány materiály z Pražské úvěrní banky, která poskytla finanční zajištění projektu cukrovaru.

5. HISTORIE ČESKO BULHARSKÝCH VZTAHŮ

Pro nejlepší pochopení tématu, kterému se věnuje tato práce, tedy česká menšina v Gorné Orjachovici, je třeba ozřejmit i historii vztahů mezi oběma zeměmi. Geneze české menšiny v Bulharsku byla spojena zejména s kulturními a politickými, ale i ekonomickými procesy jak v Bulharsku, tak v Čechách. Ty dávají kontext následným dějům a událostem. Proto je třeba jim věnovat určitou pozornost.

5.1. První kontakty

První výraznější kulturní a v jistém smyslu politický kontakt mezi slovanskými předchůdci dnešních Bulharů a slovanským obyvatelstvem žijícím na území českého (resp. slovenského a československého státu) můžeme situovat až do období Velké Moravy, kdy velkomoravský kníže Rastislav roku 862 požádal byzantského císaře Michala III o vyslání misionářů, kteří by v říši šířili křesťanství slovanským jazykem. Příchod Cyrila a Metoděje, soluňských bratří, měl velký politický a kulturně-osvětový význam.⁷ Po Metodějově smrti byli jeho žáci z Moravy vypovězeni. Kliment a Naum, dva z nich, se uchýlili do Bulharska, kde se spolu s dalšími žáky stali prvními křesťanskými učiteli a zakladateli literárních škol. Rozvinuli dílo, které bylo zahájeno ještě na Moravě pod Metodějovým vedením. Mimo jiné zdokonalili a zjednodušili písmo, které se tak stalo přístupnější širším vrstvám slovanské populace. Díky činnosti Cyrila a Metoděje a jejich žáků se do povědomí intelektuálních vrstev moravské a bulharské společnosti dostala Velká Morava, respektive Bulharsko. Ačkoli byla mise Cyrila a Metoděje v podstatě jen epizodní událostí, dala vzniknout tzv. cyrilometodějské tradici. Ta se postupně utvářela až v průběhu následných staletí a dnes má určitou váhu u obyvatel České republiky, a to v kulturním i náboženském slova smyslu.⁸

V období středověku byly kontakty mezi Čechy a Bulhary spíše jen sporadické, realizovaly se převážně skrze obchodní aktivity. Dále v průběhu křížových výprav nebo při putování poutníků z Čech a Moravy do Palestiny ke Svatému hrobu. Od konce 14. století se jihovýchodní části Evropy začaly dostávat pod politickou nadvládu osmanských Turků. Tím došlo k zániku místních samostatných států a takřka celý region byl na několik staletí fakticky odtržen a izolován od společenského a politického vývoje ve střední a západní Evropě.⁹

⁷ Existuje určitý předpoklad, že bratři mohli být částečně slovanského původu.

⁸ RYCHLÍK, J. a kol. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2016. s. 390-391.

⁹ Tamtéž, s. 390.

Česko-bulharské vztahy byly po několik století ovlivněny expanzí osmanské říše do Evropy. Češi však na rozdíl od Bulharů tímto nebezpečím nebyli přímo ohroženi. O bulharském protitureckém boji věděla česká stavovská společnost velmi málo. Informace pocházely především jen z několika málo zmínek z cestopisných vyprávění krajanů, například v Příhodách Václava Vratislava z Mitrovic¹⁰ nebo z překladů prací jiných autorů, například Leunclaviova kronika (Löwenklau).¹¹ Zejména prostorová vzdálenost a odlišnost zájmů obou zemí jsou faktory, které jejich kontakty v dlouhodobé perspektivě určily a formovaly.¹²

5.2. Česko-bulharské vztahy v éře národního obrození

Vztahy v období národního obrození byly výsledkem procesů, které probíhaly v obou zemích. Český zájem se opíral zejména o dva body: o ideu Slovanstva a o bulharský národněosvobozenecký boj. Zhruba od poloviny 19. století se začal v českém prostředí vytvářet zásluhou některých umělců, literátů a novinářů romantický a značně idealizovaný obraz jižních Slovanů jako „pravých, moderní dobou ještě nezkažených Slovanů, hrdinů, kteří neváhají položit život za svobodu své vlasti“. Čechům tyto vlastnosti silně imponovaly. Žili sice v relativně rozvinuté habsburské monarchii, jež jim umožnila, že v 19. století představovali po hospodářské a vzdělanostní stránce nevyspělejší slovanské společenství, ale protože jim byla upírána rovnoprávnost a vlastní stát, cítili se jako politicky utiskovaný a nesvobodný národ. České slovanofilství bylo v tomto období velice silné, a Češi tak v souvislosti s ním mimo jiné sympatizovali i s pokusy jihoslovanských národů o osvobození se z osmanské nadvlády.¹³

Zájem o bulharské dějiny, jazyk, literaturu a kulturu dokládá i skutečnost, že za zakladatele nejen české, ale i evropské bulharistiky je považován Josef Dobrovský. Ten ve své Slované odlišil Bulhary od ostatních jižních národů. Dalším autorem, v jehož Slovanských národních písních a v Mudrosloví národa slovanského v příslovích se objevují přeložené ukázky bulharského folklóru, je František Ladislav Čelakovský. Velký vliv na českou i slovenskou slavistiku a bulharistiku měly práce Pavla Josefa Šafaříka, který ve Slovanských starožitnostech stručně vylíčil dějiny Bulharů a dále ve Slovanském národopisu rozvíjel analýzu jejich kulturních specifik. Popularizátorem bulharské kultury byl rovněž Václav Hanka, který se aktivně snažil pomáhat bulharským studentům přicházejícím za vzděláním do Čech.¹⁴

¹⁰ VRATISLAV Z MITROVIC, V. a ERTL, V. ed. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. 3. ilustr. vyd. V Praze: Vojtěch Hrách, 1937.

¹¹ LEUNCLAVIUS, J. a kol. *Kronika nová o národu tureckém*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

¹² RYCHLÍK, J. a kol. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2016. s. 391-393.

¹³ HLADKÝ, L. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav, 2010. s. 13-14.

¹⁴ AMORT, Č. a kol. *Dějiny československo-bulharských vztahů*. Praha: Academia, 1980. s. 18-43.

Oba národy spojovaly ideály slovanské jednoty, ale i myšlenky na samostatný stát. Zájem Čechů o Bulhary byl dán najevo tím, že byla vymezena jejich pozice mezi ostatními Slovany, že byli odlišeni od ostatních národů Evropy a Osmanské říše. To se projevilo například v díle Jana Jodla-Kralupského, Boženy Němcové, Karla Jaromíra Erbena, Františka B. Kořínka (etnologie), Václava Bolemíra Nebeského, Aloise Vojtěcha Šembery, Jana Gebauera, Rudolfa Pokorného, Františka Douchy, Josefa Holečka, Jana Dunovského, Leopolda Geitlera (folklor), Konstantina Jirečky (první vědecká syntéza bulharských dějin), Jana E. Vocela, Václava Křížka (dějiny), Jana Wagnera, Františka Ladislava Riegra, Josefa Václava Friče, Jana Evangelisty Purkyně. Zvýšený zájem o bulharskou kulturu dokládá i množství různorodého folklorního a národopisného materiálu, který byl v tomto období přeložen do češtiny.¹⁵

V druhé polovině 19. století se bulharská problematika stala součástí nejen slavistického bádání, ale i veřejného, kulturního a politického života. Vznikla určitá představa o utilitárnosti slavistického bádání. Dále se zrodila teorie patriarchálnosti jako symbolu přechodu k jedinému slovanskému národu. Dle této teorie byly patriarchální společenské vztahy alternativou k bezvýhodným politickým sporům v tehdejší české společnosti. Jižní Slované, a zejména Bulhaři se v tomto období stali určitým vzorem pro ostatní slovanské národy.¹⁶

Vztahy mezi zeměmi se dále rozvíjely nejen prostřednictvím navazování kontaktů s reprezentanty českého politického, kulturního a vědeckého života, ale i vydavatelskými počiny a celkovým zapojením do tehdejšího všeslovanského dění. V českých zemích se začali objevovat bulharští obrozenečtí činitelé.¹⁷ K dalšímu zintenzivnění vztahů dochází zejména v 60. a 70. letech s příchodem desítek bulharských středoškolských a vysokoškolských studentů. Je třeba připomenout, že mezi nimi bylo i několik studentek. Studovali nejen v Praze, ale i v Plzni, Pardubicích, v Táboře v Hradci Králové a jinde.¹⁸

V následném období někteří z těchto studentů sehráli důležitou roli v bulharském veřejném životě. V českých zemích studoval například Vasil D. Stojanov, jeden ze zakladatelů Bulharské akademie věd, spisovatel Teodosij Ikonov, revolucionáři Ivan Drasov a Angel Kănčev, vědečtí a kulturní pracovníci Atanas Iliev, Georgi Benev, Vasil Atanasov, Krast'o Mirski, budoucí ministerští předsedové Konstantin Stoilov a Vasil Radoslavov.¹⁹ Mnozí ze

¹⁵ Tamtéž. s. 18-43.

¹⁶ RYCHLÍK, J. a kol. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2016. s. 395.

¹⁷ Například novinář a spisovatel Ivan Bogorov a učenec Petř Beron.

¹⁸ URBAN, Z. Studium Bulharek v Praze (do r. 1878) a jeho význam v dějinách česko-bulharských kulturních vztahů. In: *Česko-bulharské kulturní vztahy v době obrození*. Praha: Univerzita Karlova, Práce z dějin slavistiky; XIV. 1990. s. 127-128.

¹⁹ RYCHLÍK, J., PENČEV, V., KOUBA, M. Česko-bulharské vztahy. In: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav, 2010. s. 230.

studentů se zde sblížili s představiteli tehdejšího politického, kulturního a vědeckého života. S nimi se pak snažili o propagaci a popularizaci Bulharska, jeho kultury a národněosvobozeneckého hnutí. Bulharské téma se tak objevuje i v dílech největších literátů doby, jako je K. Světlá, V. Hálek, J. Neruda, Sv. Čech, E. Krásnohorská, A. Hejduk.²⁰

Obnova samostatného bulharského státu v roce 1878 byla pro česko-bulharské vztahy novým impulzem. Bulharsko sice bylo samostatné, ale ekonomická a sociální struktura země byla nerozvinutá. Naproti tomu Češi svůj vlastní stát neměli, ale v rámci Rakouska-Uherska se mohli relativně nerušeně kulturně i ekonomicky rozvíjet. Češi podporovali bulharskou stranu tím, že do země směřovali hospodářskou podporu. Ale také tím, že poskytovali možnost vzdělání nové bulharské inteligenci a odborníky pro nově vznikající státní správu, kterých byl s ohledem na osmanskou minulost nedostatek.²¹

²⁰ RYCHLÍK, J., PENČEV, V., KOUBA, M. Česko-bulharské vztahy. In: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav, 2010. s. 221-231.

²¹ Tamtéž, s. 230.

6. MIGRACE ČECHŮ DO BULHARSKA

Česká menšina v Bulharsku představovala jednu z poměrně málo četných etnických skupin.²² Její geneze byla spojena zejména s kulturními, politickými a ekonomickými procesy jak v Bulharsku, tak v Čechách. Ve srovnání s migrací krajanů do dalších zemí Balkánu mělo vystěhovalectví do Bulharska poněkud jiný sociální ráz. Jednalo se především o státní úředníky, inteligenci, techniky, kvalifikované dělníky, obchodníky či řemeslníky. Pro to se usazovali zejména ve městech, například v Sofii, Šumenu, Lomu, Gorné Orjachovici, Kărdžali, Plovdivu, v Ruse a ve Varně.²³

6.1. Typologie českých migrantů

Vladimír Penčev typologicky rozlišil pět skupin českých migrantů.²⁴ První skupinou, která do země začala přicházet zejména po znovuoživení bulharské samostatnosti, byla skupina české inteligence. Od 80. let dochází k procesu, který bývá nazýván jako „česká kulturní okupace“ či „česká invaze do Bulharska“.²⁵ Byli to především středoškolští učitelé a vysokoškolští profesoři, právníci, vědci, umělci, inženýři, architekti, zaměstnanci státní správy a podobně. Jedou z příčin, které vyvolaly zvýšení přílivu Čechů do Bulharska, byl určitý nadbytek v jejich vlasti, jenž problematizoval jejich uplatnění. Česká inteligence, která emigrovala do Bulharska, sehrála významnou roli pro bulharskou vědu, kulturu a celkově pro společenské dění. A právě proto je tato skupina bulharskou veřejností vnímána jako emblematická pro českou migraci jako celek. Tyto osobnosti patří mezi zakladatele bulharské národní vědy (K. a H. Škorpilovi, K. Jireček, V. Dobruský a mnoho dalších), osvěty (V. Stříbrný, F. A. Splítek, J. A. Voráček, O. Hořejší, A. Šourek atd.), hudební vědy (K. Mahan, V. Kaucký, A. Macák ad.), kultury, právnictví (H. Mayer, R. Thurn-Taxis, F. Chytil ad.) a architektury (L. Bayer, J. Šniter, A. Novák ad.).

Druhou skupinu tvoří podnikatelé. Češi se i v Bulharsku proslavili svým pivem. Snad každý v Bulharsku zná jméno Prošek, protože bratři Proškové založili ve své době nejznámější pivovar. Dalším průmyslovým odvětvím, na které se soustředili čeští podnikatelé, bylo cukrovarnictví. Fabriky existovaly například v Gorné Orjachovici, Kamenu a jinde.

²² Například v meziválečném období čítala česká etnická skupina kolem 3000 osob.

²³ VAŘEKA, J. (1990) Češi v Bulharsku. In: *Český Lid*. 1990. Roč. 77, č. 2, s. 81.

²⁴ PENČEV, V. *Po serpentínách sebepoznání a poznání toho druhého: Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2012. s. 19-21.

²⁵ Srov. Strohsová 2012, Rychlík 2016.

Třetí migrační skupinu utvořilo relativně velké množství českých dělníků. Ti se etablovali zejména ve výše zmíněných průmyslových odvětvích. Čtvrtá migrační skupina byla tvořena řemeslníky, kteří působili v různorodých oborech. Jednalo se například o krejčí, nábytkáře, modeláře, houslaře, loutnaře, ladiče, fotografy apod.

A nakonec Penčev v typologii českých migračních skupin uvádí (pátou) kompaktní etnickou diasporu, která si v severozápadní části státu založila českou vesnici Vojvodovo. Jednalo se o skupinu, která sekundárně přimigrovala z oblasti rumunského Banátu, konkrétně z vesnice Svatá Helena.

Dle výše uvedené typologie českých migračních skupin se v případě kolonie v Gorné Orjachovici jedná o první až čtvrtý typ českých migrantů, tedy inteligenci, podnikatele, dělníky a řemeslníky.

7. ČESKÝ PODNIK V BULHARSKU

Po pádu osmanské nadvlády (1878), a zejména po sjednocení Bulharska (1885) v zemi nastává doba překotného kapitalistického rozvoje. Bulharsko bylo v této době otevřenou a poměrně atraktivní destinací pro obchodní zájmy zástupců středního a velkého kapitálu ze západní a střední Evropy. Také čeští investoři si povšimli potenciálu, který skýtal trh mladého státu. Trhy západních zemí Evropy se z pohledu českých podnikatelů jevíly již jako poněkud přeplněné, pochybovali o své konkurenceschopnosti. Proto někteří z nich ucítily potřebu najít nové cesty na východě Evropy a na Balkáně. Projekt cukrovaru se zrodil v hlavě Ing. Rudolfa Pícky. Tento muž nejen že svou vizi dokázal zrealizovat, ale dokonce podnik i více než dvacet let rozvíjel a vedl. Majoritními investory Bulharsko-české akciové společnosti pro cukrovarnický průmysl, která podnik financovala a provozovala, byli lidé z Čech.²⁶

7.1. Proč právě Gorna Orjachovica?

Díky centrální zeměpisné poloze a ekonomické aktivitě obyvatel se Gorna Orjachovica²⁷ formovala jako velké obchodní a komerční centrum severního Bulharska již v období před jeho osvobozením. Zejména v druhé polovině 19. století začalo ve městě vznikat ekonomicky silné osídlení. Při výběru vhodné lokality pro stavbu cukrovaru, dříve než bylo přistoupeno k realizaci podnikatelského záměru, byl celý plán důkladně kalkulován a promyšlen. Byla provedena poměrně detailní analýza faktorů, které by nějakým způsobem mohly negativně ovlivnit záměr zde pěstovat a zpracovávat cukrovou řepu. Během průzkumu lokality byly monitorovány například klimatické podmínky, kvalita půdy, demografie kraje a mnoho dalších faktorů. Tyto tři však můžeme označit za nejdůležitější: přírodní podmínky, pracovní síla, dopravní komunikace.²⁸

²⁶ POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T. G. Masaryka v Sofii, 1929, s. 42.

²⁷ Pestrá historie gornoorjachovického kraje se odvíjí již od pátého tisíciletí před našim letopočtem, z tohoto období pocházejí nálezy dokládající trácké osídlení. Při hledání českých stop v Gorné Orjachovici, není možné opominout, v Bulharsku všeobecně známé jméno, českého archeologa Karla Škorpila. Zhruba čtyři kilometry severovýchodně od města se nachází pahorek zvaný Rahovec. Tato pevnost z období druhé bulharské říše byla poprvé detailně zmapována právě Škorpilem. Neexistuje jednoznačná shoda o etymologii názvu Rahovec. Podle Škorpila, „Rahauch“ bylo odvozeno od slova „Orjachovec“ (starý název dnešního města), to se odvozuje od perského slova „rah“, silnice (Ivanova, 2015:19-20). Avšak podle místní tradice je název města odvozen od slova ořech. Město mělo získat své jméno podle tedy hojně se vyskytujících vlašských ořechů. Ty se ovšem postupem času staly spíše vzácností.

²⁸ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 11-12.

7.2. Přírodní podmínky a ekonomická aktivita obyvatel

Gornoorjachovický kraj má velice kvalitní černou půdu. Zdejší lidé se tradičně věnovali převážně zemědělství. Tedy chovu dobytka a pěstování rozličných plodin (ječmen, žito, kukuřice, víno). Skutečného věhlasu dosáhli především místní pěstitelé svou zeleninou a výsadbovým materiálem. Zelináři každoročně odjížděli za prací do ciziny, a tak šířili své zkušenosti a znalosti i do dalších zemí.²⁹ Produkovala se zde osiva zeleniny a jiných plodin, které byly známy po celé Evropě.

Ve městě se pravidelně konaly velké nedělní trhy, kde se prodávala různorodá místní zemědělská produkce a řemeslnické výrobky. Byl zde provozován i trh s dobytkem (kruskelyatur. suchý přístav). Na konci devatenáctého století ve městě došlo k rozvoji místních dílen a podniků a mnohé z nich byly již spíše průmyslového charakteru. Ekonomická struktura regionu a města se výrazně proměnila. V roce 1903 bylo v gornoorjachovickém obchodním družstvu registrováno kolem padesáti firem.³⁰ Ve městě byly na počátku 20. století v provozu 3 lihovary (např. palírna Burovi zal. 1861), jeden pivovar, továrna na cukrovinky (St. Obreshkov), cihelné a keramické závody, 6 továren na zpracování tabáku, desítky jatek a dílen na zpracování masa včetně známé gornoorjachovické klobásy, která se dodnes vyrábí pod ochrannou známkou jako sudžuk.³¹

7.3. Demografie

Během sčítání lidu v roce 1893 bylo zjištěno, že ve městě je 1210 domů a celkem 5743 obyvatel. Z toho je 5476 Bulharů, 2 Rusové, 3 Srbové, 225 Turků, 17 Řeků, 3 Němci a 17 obyvatel různých národností.³² V nevelké vzdálenosti, zhruba v okruhu pěti kilometrů, od Gorné Orjachovice je řada vesnic. Ty se v období překotného rozvoje města staly zdrojem zaměstnanců do nově zbudovaných a rozvíjejících se podniků. Většina obyvatel regionu se sice nadále zabývala zemědělskou výrobou, ale zejména mladí lidé se začali stěhovat do města za novými pracovními příležitostmi. Demografickou aktivitu dokládá i skutečnost, že za období od roku 1893 do 1910 počet obyvatel vzrostl na 7117.³³

²⁹ K této skutečnosti odkazuje například i známá pražská křižovatka U Bulhara. Ta své jméno získala dle vžitého pomístního názvu. Zde mívávali Bulhaři zelinářské zahrady, byla zde i hospoda U Bulhara.

³⁰ БАТВАРОВ, I. *Илюстрована история на Горна Оряховица*. Велико Търново: Faber, 2011. с. 10.

³¹ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 12.

³² БАТВАРОВ, I. *Илюстрована история на Горна Оряховица*. Велико Търново: Faber, 2011. с. 8.

³³ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 12.

7.4. Železnice

Ekonomický rozvoj je vždy spojen s infrastrukturou a budováním dopravních komunikací. Osmého května roku 1899 byla slavnostně otevřena vlaková stanice Kaltinec-Gorna Orjachovica. Otevření vlakového nádraží bylo zrychlujícím prvkem v socio-ekonomickém rozvoji města a regionu. Město se díky nádraží stalo uzlem nejdůležitějších železničních tratí v zemi. Severobulharské centrální trati Sofia – Varna a transbalkánské trati Ruse – Gorna Orjachovica – Stará Zagora. Železnice otevřela široké dveře do celé země, do Evropy i z Evropy, přes které přicházely změny v ekonomice, ve společnosti, v životě i v kultuře.³⁴

7.5. Cukrovarnický průmysl v Bulharsku

V posledních desetiletích 19. století se v Bulharsku projevil zájem o výstavbu cukrovarů, a to především z belgické a české strany. Je známo, že cukrovarnický průmysl je extrémně technologicky, a tedy i kapitálově náročný. Také je specificky provázaný s globálním trhem. Celkově je možné konstatovat, že toto odvětví je složité, má zvláštní požadavky na kvalifikované zaměstnance, ale i na vybavení a suroviny. Pěstování cukrové řepy je riskantní s ohledem na přírodní a klimatické vlivy. Nicméně ani tyto faktory nesnížily zájem investorů, protože ve střední Evropě byly průmyslové a specializované trhy spojené s bílým cukrem již obsazeny. V Srbsku, Bulharsku a Rumunsku existovaly podmínky, v nichž bylo možné vyprodukovat dostatečné množství surovin, byla zde hojná a levná pracovní síla a již postavené či právě budované základní prvky dopravních sítí (železniční tratě a silnice).

Tato situace platila obzvláště pro Bulharsko. Cukrovarnický průmysl se zde ve svých počátcích potýkal s nemalými problémy. Bylo třeba nejen zbudovat a vybavit provozy, ale také zavést pěstování cukrové řepy, protože ta se v tehdejší Bulharsku nepěstovala. Dovážet surovinu z jiných zemí by bylo nákladné a riskantní (rychle se kazí). Cukr byl pro Bulhary exkluzivním zbožím, které se dováželo ze zahraničí, a tak i jeho spotřeba byla minimální. Průměrná spotřeba na osobu za rok se v tomto období pohybovala kolem 2,5 kg. Zatímco spotřeba ve Francii a Německu byla zhruba 15-16 kg.³⁵ Bylo tedy oprávněné předpokládat, že pokud se cukr stane dostupnější, i jeho spotřeba bude mít stoupající tendenci.

³⁴ Tamtéž, c. 13.

³⁵ Pro srovnání, v současnosti se spotřeba cukru v ČR pohybuje kolem 30 kilogramů na osobu za rok.

První cukrovar v zemi, byl postaven belgickým investorem v Sofii ještě před koncem 19. století. Závod v dalších letech čelil vážným problémům při zajišťování suroviny (oblast není vhodná pro pěstování cukrové řepy) až byl tento podnik v roce 1925 uzavřen.

Díky vhodným podmínkám, ale a také díky uplatňování politiky vládních preferencí pro zahraniční investory jsou v období 1911-1914 v Bulharsku postaveny čtyři nové cukrovary, v tomto sledu: Ruse, Gorna Orjachovica, Kameno a Plovdiv.³⁶

³⁶ Na to, jak významným se stal cukrovarnický průmysl, poukazuje skutečnost, že v roce 1919 tvořily investice do těchto podniků 40% z celkového objemu investic země.

8. BULHARSKO-ČESKÁ AKCIOVÁ SPOLEČNOST PRO CUKROVARNICKÝ PRŮMYSL

Otcem myšlenky postavit v Bulharsku cukrovar, ale také jejím realizátorem a dlouholetým ředitelem podniku byl Ing. Rudolf Pícka (1881 – 1952). Pícka se narodil 28. 7. 1881 v Golčově Jeníkově, zde absolvoval reálnou školu, následně vystudoval chemii na Pražském učení polytechnickém. Jeho kariéra v cukrovarnictví začala na Moravě a pokračovala v Rumunsku (Marašešty), kde zrealizoval modernizaci jedné fabriky. Po několikaletém pobytu v zahraničí byly jeho schopnosti oceněny německými vlastníky cukrovaru v Bělehradě, kde byl v roce 1909 jmenován ředitelem závodu. Zhruba v tomto období začal promýšlet plán na český cukrovarnický podnik. Při výběru vhodné lokality pro stavbu cukrovaru byla komplexně zanalyzována a zvážena řada faktorů, které by mohly figurovat v procesu pěstování řepy, ale i jejího následného zpracování a přepravy (kvalita půdy, množství srážek, lidské zdroje, nerostné suroviny, dopravní infrastruktura apod.). Do Prahy se Ing. Pícka vrátil již s konkrétně formulovanými návrhy, které představil vedení a investičním specialistům z několika bankovních ústavů. Nejprve se setkal s neúspěchem. Projekt byl přijat u pražské Kreditní banky, která poskytla finanční prostředky na stavbu provozu. V roce 1911 byl dle jeho projektu postaven cukrovar v Čupriji (Srbsko). Nedlouho po té se Píckovi podařilo získat finanční zajištění pro projekt bulharského cukrovaru u Pražské úvěrní banky. V roce 1912 byla započata stavba podniku v Gorné Orjachovici.³⁷

Dne 24. 8. 1912 byla udělena koncese „Bulharsko-české akciové společnosti pro cukrovarnický průmysl“ s ústředím v Sofii.³⁸ Tento den je považován za počátek více než stoleté historie cukrovaru. Bulharsko-česká akciová společnost zahájila svoji činnost se základním kapitálem 6 .000.000 leva, který byl rozdělen do 30.000 akcií.³⁹

8.1. *Historie cukrovaru od založení do roku 1948*

Prvních deset let existence Bulharsko-české akciové společnosti pro cukrovarnický průmysl bylo ovlivněno mimořádně složitou sociálně-ekonomickou situací v Bulharsku a v dalších zemích Evropy, která nastala v důsledku válek. Bulharsko bylo aktivně zapojeno ve

³⁷ CHVALKOVSKÝ, K. Česká kolonie v Gorne Orechovici v Bulharsku. In. *Krajan: list venovaný zaujmom československého zahraničija a otázkám vystěhovaleckým*. Praha: Československý ústav zahraniční. 1936, ročník V, číslo 4. s. 8.

³⁸ Předsedou první správní rady byl Dr. Hanuš Karlík, viceprezidentem Matěj Blecha. Vedení podniku bylo složeno takto: hlavní ředitel Ing. Rudolf Pícka, ředitel administrativy Adolf Paděra, techničtí šéfové Ing. Ladislav Kodeš a Ing. Julius Kaukal, tajemník Otto Hořejší.

³⁹ Stojí za povšimnutí, že účast Bulharska na vytvoření akciové společnosti byla spíše symbolická. Zakoupené podíly byly jen 100 kusů v celkové výši 20.000 leva. Viz. tab. č. 1.

třech konfliktech. Na první (1912) a druhé balkánské válce (1913) a první světové válce (1914 – 1918).

Pozemky pro stavbu cukrovaru byly zakoupeny ještě před registrací firmy. Jednalo se o nezastavěné parcely zhruba dva kilometry od města Gorna Orjachovica a 1,5 km od vlakového nádraží. Stavba fabriky byla zahájena v červenci roku 1912, pověřena byla česká stavební společnost Matěje Blechy. Přímo do areálu závodu byla postavena větev trati z vlakové stanice Kaltinetc-Gorna Orjachovica. Jako dodavatelé strojního vybavení a kovových konstrukcí pro cukrovar byly zvoleny české firmy Breitfeld, Daněk a spol., První česko-moravská továrna na stroje, František Křížík, Kolben a spol.⁴⁰

Se stavbou cukrovaru bylo započato v červenci roku 1912. V září tohoto roku propukly balkánské války. V zemi byla vyhlášena vojenská mobilizace a téměř všichni bulharští dělníci opustili práci. Firma, které byla zadána stavba (M. Blecha), se postarala o opatření náhradních dělníků z Čech.⁴¹ Některé suroviny se staly velice špatně dostupné či přímo nedostupné. Problémem se stala i doprava po železnici. Ta byla v určitém období zcela blokována pro armádní účely, čímž vážly došlo k dodávce stavebního materiálu a zařízení. Přes všechny komplikace stavba podniku pokračovala, ovšem jiným tempem.

Válečné události způsobily další vážné problémy. Po propuknutí konfliktu se vesnice vylidnily. Velká část mužů, kteří se vrátili z fronty, byla nemocná, zraněná nebo zmrzačená na celý život. Válka vyhlazovala vesničany i hospodářská zvířata. V kraji výrazně poklesl zájem o pěstování cukrové řepy. Nicméně výsadba cukrovky proběhla. Jelikož se její pěstování v Bulharsku teprve zavádělo, byla část českých zaměstnanců uvolněna k tomu, aby radila zemědělcům a dávala jim návod, jak provádět všechny nutné práce. Díky příznivému počasí na jaře 1913 se jevila úroda řepy velice slibně.

8.2. *Zavádění nové plodiny*

Již od počátku existence cukrovaru bylo velice důležitým úkolem opatřit si dostatečné množství suroviny pro zpracování. Cukrová řepa se v tehdejší Bulharsku, dá se říci, nepěstovala. Bylo tak potřeba její pěstování mezi místními zavést, což nebylo snadné. Pro šíření a celkově pro organizaci pěstování řepy byl vytvořen zvláštní organizační plán, jehož hlavním

⁴⁰ BRANKOV, N. České kořeny průmyslové architektury v Bulharsku. In L. Popelová (Ed.) *AUR 14 - Architektura a udržitelný rozvoj*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2015. s. 75.

⁴¹ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 5.

cílem byla nejprve propagace při zavádění pěstování cukrovky mezi místními zemědělci. V rámci tohoto plánu byl vytvořen důmyslný systém pobídek, který měl motivovat místní zemědělce k pěstování nové plodiny. Dále měl řešit otázky a problémy, které souvisely s praxí.

Roku 1912 se začalo s prvním kontrahováním řepy.⁴² Zavádění nové plodiny se nejprve setkalo s konzervatismem místních zemědělců. Mnohé z nich přesvědčily až dobré výsledky první sklizně. Všichni zaměstnanci cukrovaru, kteří byli alespoň určitým způsobem seznámeni s pěstitelskými postupy, pracovali jako propagátoři a konzultanti v problematice pěstování cukrovky. Pod jejich dohledem se pak připravovala půda, sela a okopávala řepa. Pěstitelům dával cukrovar semeno bezplatně.⁴³ Také se svým personálem a vybavením prováděl výsadbu. Z tohoto důvodu bylo cukrovarem zakoupeno několik set secích strojů. Zemědělec v této fázi poskytl jen tažná zvířata pro výsadbu. Pod přímým vedením a dohledem lidí z cukrovaru pak pěstitel vykonával další potřebné práce (okopávání, jednocení atd.).

Pěstitelé v tehdejší Bulharsku většinou používali jednoduché zemědělské nářadí. Proto, aby se povzbudil zájem o pěstování cukrovky, byly nakoupeny a bezplatně zapůjčovány různé zemědělské stroje a nástroje. Ty měly řepářům jednak usnadnit práci, ale také měly vést ke zvyšování výnosů jejich polí. Bylo například možné si za mírný poplatek nechat zorat půdu motorovým pluhem. Pěstitelé cukrovky si mohli tato vybavení od cukrovaru odkoupit za tovární ceny, a to dokonce i na několikaleté splátky.

Pro cukrovar zasívalo řepu 400 – 500 vesnic, které byly často vzdálené i několik set kilometrů od fabriky. Sklizeň se do Gorné Orjachovice dopravovala po železnici. Některým zemědělcům bránila v pěstování cukrovky jejich vzdálenost k železniční trati. Neměli možnost, jak k ní svou úrodu dopravit. Proto bylo v roce 1922 zakoupeno více než 30 nákladních aut, která řepu svážela na železnici.⁴⁴

8.3. Zemětřesení

V době, kdy byly budovy cukrovaru téměř dokončeny, zasáhlo město a celý region silné zemětřesení (15. 6. 1913), jedno z největších zemětřesení v historii moderního Bulharska. Budovy ve městě byly z 85 % zničeny. Pod troskami budov zahynulo 16 osob, stovky lidí byly zraněny a několik tisíc se jich ocitlo bez domova.⁴⁵ Také pro nově postavené objekty cukrovaru

⁴² Kontrahování řepy je termín, kterým se označuje uzavření smlouvy se zemědělcem, kdy se zavazuje k pěstování cukrovky.

⁴³ Z počátku byla používána semena z Čech a z Německa, posléze bylo ve šlechtitelské stanici cukrovaru vyšlechtěno semeno Endže, které lépe vyhovovalo místnímu klimatu.

⁴⁴ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorné Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 13-18.

⁴⁵ БАТВАРОВ, I. *Илюстрована история на Горна Оряховица*. Велико Търново: Faber, 2011. с. 65.

byly následky přírodní katastrofy tragické. Tovární budova byla velice poškozena, instalované zařízení bylo zasypano sutinami. Dosud neobydlené obytné budovy byly zcela srovnány se zemí. Vedení podniku ihned začalo řešit následky katastrofy. Následkem zemětřesení bylo město skoro celé zničeno, a tak ani zde nebylo možné najít ubytování pro zaměstnance, vedení podniku tedy rozhodlo, že je třeba alespoň narychlo zbudovat primitivní baráky. Aby mohla výstavba dále pokračovat a aby mohly být provedeny opravy již postavených objektů, byly u Pražské úvěrní banky získány další finance.

První řepná sklizeň byla nakoupena a uskladněna pro pozdější zpracování.⁴⁶ To probíhalo od prosince 1913 do konce března 1914. První řepná kampaň probíhala s velkými obtížemi.⁴⁷ Ty byly způsobeny jednak zcela neproškoleným pomocným personálem, ale také špatnou kvalitou cukrovky, která byla již počasím značně poškozena. Přes všechny okolnosti byly výsledky první řepné kampaně velmi dobré. Celkem bylo zpracováno 31,159 tun cukrové řepy, z níž bylo vytěženo 2,960 tun cukru.⁴⁸

Po sarajevském atentátu začala první světová válka. Nová mobilizace se týkala i českých zaměstnanců. Kromě nedostatku pracovních sil způsobila válka ještě další problém, který ohrožoval fungování cukrovaru. Byla to neschopnost státem vlastněných dolů poskytnout potřebné množství uhlí, jelikož to je nyní používáno výhradně pro vojenské potřeby. Bylo sice možné opatřit uhlí ze zahraničí, ale jeho cena byla vysoká a dané situaci bylo oprávněně předpokládat problémy s dovozem. Akciová společnost proto v roce 1914 zakoupila kamenouhelný důl Boruštica. Tato investice se osvědčila zejména během následných let.

8.4. Rozšiřování podniku po roce 1922

Prvních deset let existence cukrovaru bylo poznamenáno dramatickými událostmi na Balkáně a v celé Evropě. Navzdory počátečním problémům se cukrovar v tomto etabloval jako aktivní účastník do průmyslové mapy státu. Závod měl pozitivní vliv na rozvoj zemědělství takřka v celé východní části severního Bulharska. Ideou podnikání inženýra Pícky byla nejen soběstačnost cukrovaru, ale také dokonalé využití a zužitkování všeho, co vzniklo během zpracování cukrové řepy.

⁴⁶ Cukrová řepa se sklízí období kolem počátku října. Cílem je ji zpracovat v co nejkratším čase jelikož se relativně rychle kazí. Rozhodnutí odložit zpracování nakoupené sklizně tak bylo riskantním krokem, který byl zapříčiněn neblahými okolnostmi.

⁴⁷ Řepná kampaň je termín, kterým se označuje období, kdy je nakoupena a zavezena řepa a začne se s jejím zpracováním až do doby kdy je celá sklizeň zpracována.

⁴⁸ ДИМИТРОВ, Д. 100 години захарни заводи - Горна Оряховица. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 22.

V prvním desetiletí své existence dokázal cukrovar stabilizovat své činnosti. A od roku 1922 začal podnik rozšiřovat pole své působnosti. Byla započata výstavba nových podniků. V roce 1923 byl spuštěn do provozu lihovar, který zpracovával na rafinovaný líh zejména vedlejší produkt, jenž vzniká při výrobě cukru (melasu), ale bylo možné v něm takto zpracovávat i kukuřici. Líh se vyvážel nejvíce do Řecka. V roce 1928 byl podnik značně rozšířen a jeho denní produkce lihu tak stoupla až na 15000 litrů čistého rafinovaného lihu. Současně s lihovarem, při něm byla vybudována i továrna na potaš s rafinerií potaše.⁴⁹ Ta se v Bulharsku do té doby nevyráběla. Produkce tohoto podniku se prodávala v Bulharsku, ale vyvážela se také do dalších zemí. V roce 1925 byla v blízkosti lihovaru postavena továrna na výrobu spondia a umělých hnojiv. Ve stejném roce byla založena i nová akciová společnost Obis.⁵⁰ Společnost zakoupila nedalekou továrnu na výrobu cukrovinek. Ta byla zrekonstruována a rozšířena. Vyráběly se zde bonbony, lokum, chalva a podobně, ale také glukóza, dextrin a škrob.

Podnik ovšem v jednom případě rozšířil své aktivity i do oblasti, která s pěstováním a zpracováním cukrovky vůbec nesouvisela, ale byla dobrou příležitostí k novému podnikání. Roku 1922 byly při cukrovaru zřízeny keramické závody. Továrna vyráběla cihly a dlaždice v kruhové peci a další různorodé zboží ze šamotu. V této výrobě bylo využito jednak velkých zásob hlíny, které byly objeveny v blízkosti areálu, ale také toho, že v Gorné Ojachovici již úspěšně fungovala firma na výrobu tehdy velice populárních kamen na tuhá paliva. Tato výroba vyžadovala šamotové materiály a moučky, žáruvzdorné cihly. A právě tuto potřebu nyní saturovala keramička.⁵¹

Základem pěstování cukrovky jsou nepochybně semena. V prvních letech byla dovážena z Čech a z Německa. Jejich produktivita do značné míry závisí na přírodních a klimatických podmínkách (teplota, množství srážek, složení půdy atd.), ty jsou v Bulharsku jiné než v Čechách nebo v Německu. Gornoorjachovický cukrovar začal Bulharsku jako první se studii a pokusy aklimatizace řepných semen na místní podmínky. To vedlo roku 1917 k nákupu farmy Endže nedaleko města Šumen. Zde byla posléze zorganizována a vybavena stanice pro produkci a šlechtění semen cukrovky. Byla tu postavena moderní laboratoř, ve které se dělaly šlechtitelské pokusy s cílem vytvořit semeno vhodné pro místní klimatické podmínky. V roce 1934 zde byla vyšlechtěna první bulharská odrůda Endže.

⁴⁹ Potaš je starší název pro uhličitán draselný. Ten se používá při výrobě skla, v textilním a papírenském průmyslu, dále při výrobě mýdel, pracích prášků, pigmentů pro barvení, v zemědělství se využívá jako umělé hnojivo.

⁵⁰ Tato společnost byla založena s výhradně českým kapitálem, převážnou část akcií v ní měli akcionáři Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní.

⁵¹ POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T. G. Masaryka v Sofii, 1929. s. 46-48.

8.5. Léta krize a konec české éry

V období mezi lety 1925 a 1944 provázely závažné ekonomické obtíže všechny evropské producenty cukru. Jednou z příčin byla světová ekonomická krize, která vyvrcholila v roce 1929, ale i specifické problémy cukrovarnického průmyslu. Konkurence na celosvětovém trhu byla nerovnoměrná. Některé evropské státy na situaci reagovaly protekcionalistickou politikou (vysoká cla na dovoz, dotování cen apod.), která ve výsledku spoluzpříčinila vznik rezerv cukru v zemi. Cukrovar na tuto situaci byl nucen několikrát zareagovat tím, že na rok pozastavil činnost. Takovým „nulovým rokem“ byl rok 1934. Tehdy bylo v kampani 1933/34 v Bulharsku vyprodukováno celkem 40,435 tun cukru (11,709 tun v Gorna Orjachovica), ale je spotřebováno pouze 24,214 tun. Spotřeba byla podstatně nižší než objem produkce. Během těchto let spotřeba cukru⁵² v Bulharsku nadále patřila k nejnižším v Evropě.⁵³

Široká škála průmyslových odvětví, která byla provozována v rámci cukrovaru, poskytovala možnost diverzifikace rizik, čímž zajistila dlouhodobou udržitelnost a odolnost v krizových obdobích, jež jsou způsobena cyklickým vývojem ekonomiky. Na rozdíl od jiných zahraničních investorů v cukrovarnickém průmyslu Bulharsko-česká akciová společnost odolala proměnlivostem a otřesům způsobeným jak přírodně klimatickými, tak sociálně-ekonomickými podmínkami.⁵⁴

Inženýr Rudolf Pícka opustil funkci ředitele v roce 1934. Okolnosti jeho odchodu jsou však poněkud nejasné. Některé zdroje hovoří o „zaslouženém odpočinku“, jiné naznačují souvislosti s hospodařením podniku, přesněji řečeno s problémy týkajícími se daňových odvodů cukrovaru. Materiály dostupné v archivu České národní banky dokládají problémy s účetnictvím i s daněmi, ty podnik pravděpodobně řešil dlouhodobě. Novým ředitelem se stal Ing. Dr. Jaroslav Tuček. V roce 1948 byl podnik v Bulharsku znárodněn. Po roce 1989 byl zprivatizován a v současnosti je jeho vlastníkem zahraniční investor. Cukrovar funguje dodnes pod značkou Zaharni zavodi. V roce 2012 oslavil stoleté výročí svého založení. Po celou svou existenci patřil a patří mezi největší potravinářské firmy v Bulharsku. V současnosti se zde také řadí mezi přední výrobce cukru, cukrovinek a etanolu.

⁵² Spotřeba cukru v evropských zemích se pohybovala v těchto číslech: 7,5 kg, v Řecku 11.2 kg, v Německu 24,5 kg v Československu 28 kg. Zatímco v Bulharsku pouze 5,28 kg na osobu za jeden rok.

⁵³ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 43-44.

⁵⁴ Tamtéž, с. 44.

9. ČESKÁ KOLONIE V GORNÉ ORJACHOVICI

Na úvod je třeba se pozastavit u slova kolonie. V tomto textu se vyskytuje ve třech významech. Ty jsou si sice velice blízké, ale na druhou stranu je oprávněné předpokládat, že čtenář dle kontextu zcela neproblematicky pochopí, o který význam slova se jedná. Tedy za prvé je tímto termínem, stejně jako ve starších textech o migraci, nazývána česká zahraniční menšina jako celek. Za druhé je toto slovo označením pro skupinu českých zaměstnanců cukrovaru, kteří žili v areálu cukrovaru. Za třetí býval tímto termínem označován prostor s obytnými a administrativními objekty fabriky, který sloužil jako obytná zóna, ale i k dalšímu vyžití zaměstnanců závodu.

Z dostupných zdrojů vyplývá, že v první polovině 20. století v Gorné Orjachovici se žádné větší skupiny Čechů, kromě té při cukrovaru, nevyskytovaly. Vznik i samotná existence zdejší české menšiny je svázána cukrovarem, respektive s působením Bulharsko-české akciové společnosti pro cukrovarnický průmysl, která ho založila a vlastnila až do znárodnění v roce 1948.

To, že v Gorné Orjachovici vznikla česká menšina, bylo výsledkem působení několika faktorů. Podnik se již ve svých počátcích průběhu výstavby začal potýkat s nedostatkem pracovní síly. Ten byl způsoben mobilizací místního obyvatelstva po začátku první balkánské války v roce 1912. Problém byl řešen tím, že ke spolupráci byli vyzváni a přivezeni dělníci z Čech. Další okolností, která vedla ke strategii dovozu pracovní síly z Čech, byl nedostatek či snad spíše neexistence bulharských odborníků a proškolených dělníků v oblasti cukrovarnictví. Vzhledem k tomu, že Bulharsko bylo v následných letech aktivně zapojeno do dalších dvou válečných konfliktů, problém nedostatku pracovní síly přetrvával. Strategie dovozu pracovní síly z Čech se v průběhu počátečních let existence a zavádění provozu cukrovaru osvědčila jako vhodné a praktické řešení situace. Z hlediska profesního složení byla kolonie heterogenní. V cukrovaru pracovali inženýři, techničtí a administrativní úředníci, mistři, technici, řemeslníci, ale většinu tvořili dělníci. Bylo by tedy možné hovořit o kolonii dělnické.

Z výše uvedených skutečností vyvstává otázka: Byla kolonie součástí prvotních plánů anebo její vznik spíše zapříčinily okolnosti? Zcela jednoznačnou odpověď nyní bohužel neznáme. Je však jisté, že již od počátku výstavby továrny se počítalo s přítomností určitého množství osob z Čech, které budou realizovat stavbu a dohlížet na ni, adjustovat strojní zařízení a celkově zavádět provoz. Proto také hned od začátku stavby byly zároveň s halami budovány i ubytovací jednotky pro zaměstnance. Následné válečné události vyvolaly nedostatek pracovních sil. Vedení podniku tuto situaci vyřešilo tím, že dovezlo zaměstnance z Čech. Okolnosti nasvědčují spíše tomu, že kolonie tak velkého počtu lidí vznikla spíše jako řešení

určité situace. Řešení, které se v průběhu času osvědčilo, a proto se kolonie v první dekádě co do počtu osob rozrůstala.

9.1. *Počet osob v kolonii*

V éře kdy cukrovar vlastnila Bulharsko-česká akciová společnost pro cukrovarnický průmysl, tedy od jeho založení v roce 1912 až do znárodnění po roce 1948, trvale žili v kolonii lidé, kteří byli zaměstnání v cukrovaru. Nejednalo se jen o osoby české národnosti, ale ty v prvních třech dekádách existence cukrovaru tvořily jasnou převahu. Jak celkový počet obyvatel, tak počet českých obyvatel kolonie se v průběhu let proměňoval. Do kolonie přicházeli jednotlivci i celé rodiny. Níže uvedené údaje zahrnují ženy, muže a děti, v některých případech však nebylo explicitně uvedeno, zda se jedná pouze o osoby české národnosti.

Dimitar Dimitrov tvrdí, že počet osob v kolonii do roku 1920 vzrostl až na 350.⁵⁵ V publikaci vydané k desetiletému výročí existence cukrovaru z roku 1923 je uvedeno, že kolonie v tomto roce čítá 250 osob.⁵⁶ Jaroslav Vaculík uvádí, že v roce 1925 zde žilo 295 osob.⁵⁷ Další podrobné údaje o počtu obyvatel jsou uvedeny v Jubilejní ročence z roku 1929. „Česká kolonie gorno-orechovská dle posledního sčítání má 224 členů; z toho jest 84 mužů, 89 žen a 62 dětí.⁵⁸ Kromě Čechů bydlí zde ještě Bulhaři, a sice 78 mužů, 10 žen a 20 dětí, celkem 108 Bulharů. Mimo to jsou zde i Rusové, a to 52, z nichž 31 mužů, 11 žen a 10 dětí. Tedy všech obyvatelů kolonie jest 384.“⁵⁹ V archivu Československého klubu v Sofii se dochoval vyplněný dotazník týkající se kolonie datovaný 1937, v němž je uvedeno, že zde aktuálně žije 90 Čechů a Slováků.⁶⁰

Detailní soupisy zaměstnanců či obyvatel kolonie z období přítomnosti české menšiny se doposud nepodařilo získat. Podle kontaktní osoby z cukrovaru se materiály týkající se historie podniku ztratily. Tyto informace potvrzuje již v úvodu své práce⁶¹ také D. Dimitrov:

Tento zájem byl příčinou sběru mimořádně bohaté dokumentace, která byla shromážděna v druhé polovině 80. let 20. století za pomoci zaměstnanců závodů, odborníků

⁵⁵ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 39.

⁵⁶ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 19.

⁵⁷ VACULÍK, J. Bulharští Češi a jejich reemigrace v letech 1949-1950. In: *Český Lid*, 1983, roč. 70, Č. 2, s. 82.

⁵⁸ Některý z číselných údajů byl špatně opsán, nebo byl špatně proveden součet čísel. Pokud sečteme uvedená čísla, dojdeme k číslu 235 (84+89+62=235), zatímco v textu je uvedeno 224.

⁵⁹ POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T. G. Masaryka v Sofii, 1929. s. 53.

⁶⁰ Archiv čsl. klubu, inv. č. III 350, s. 1.

⁶¹ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 5.

*z Městského historického muzea v Gorné Orjachovici a Regionálního historického muzea ve Veliko Tarnovo a také díky velmi dobře zorganizovanému sběru v cukrovaru. Bohužel však všechno nebo skoro všechno z této sbírky bylo postiženo jednou ošklivou záplavou hlavní místnosti v roce 1993, po ní se tyto záznamy považují za nenávratně ztracené.*⁶²(překlad vlastní)

Avšak i z několika málo uvedených dat je viditelná klesající tendence počtu českých obyvatel kolonie. Příčin tohoto jevu je několik. Cukrovar do pracovního týmu postupně zapracovával zaměstnance z Bulharska. V období konjunktury museli být v první řadě přijímány domácí pracovní síly. K dalšímu početnímu oslabení došlo v důsledku světové krize. A zejména pak po roce 1933, kdy se v Bulharsku projevíly specifické problémy cukrovarnického průmyslu a několikrát musela být pozastavena činnost cukrovaru. Je také velice pravděpodobné, že náklady na české zaměstnance byly vyšší než na bulharské. Proto v situaci, kdy byl podnik nucen dělat úsporná opatření, byli pravděpodobně propouštěni zejména Češi. Tuto teorii podporují i statistiky počtu žáků ve škole do roku 1934. Podle této statistiky se počet žáků od roku 1920 (34 žáků) do roku 1935 (30 žáků) nijak zásadně nezměnil, s tím že ani počet žáků z kategorie jiní radikálně nevzrostl (5 žáků). Jak je to možné, když v roce 1936 bylo v kolonii jen 90 osob? Pravděpodobně prvními, kdo byli propouštěni, byly osoby české národnosti bez rodin. Faktorem, který také mohl nějakým způsobem ovlivnit strategii zaměstnávání Čechů, byl odchod Ing. Pícky z funkce (1934). K dalšímu odlivu zaměstnanců došlo v důsledku mobilizace za druhé světové války. V období války byla omezována výroba, a vznikal tak spíše nadbytek zaměstnanců. K definitivnímu zániku české kolonie v Gorné Orjachovici s nejvyšší pravděpodobností došlo po roce 1948, kdy byl podnik znárodněn. Celá situace se jeví tak, že v existenci české kolonie nedošlo k bodu zlomu, spíše se postupně rozpouštěla v toku ekonomicko-politických událostí až ke svému definitivnímu zániku.

9.2. Areál cukrovaru

Areál továrny se nachází zhruba 2 km severovýchodním směrem za Gornou Orjachovicí, asi 1,5 km od vlakové stanice Kaltinetc-Gorna Orjachovica. Rozprostírá se na trojúhelníkovitým územím, jež se táhne podél silnice, která spojuje Horní a Dolní Orjachovici.

⁶² „От това внимание е останало изключително богато документално наследство, което във втората половина на 80-те години на XX век беше почти събрано и експонирано с помощта на специалисти от Заводите, от Градския исторически музей - Горна Оряховица и от Окръжния исторически музей - Велико Търново, в една доста добре подредена музейна сбирка в Захарни заводи. За преголямо съжаление всичко или почти всичко от тази сбирка беше поразено от едно нелепо наводняване на основното помещение през 1993 г., след което дори регистърът на фондовите единици се счита за безвъзвратно изгубен“.

Pozemky pro stavbu podniku byly pořízeny ještě před registrací firmy. Část jich byla zakoupena od města (250 dekarů) a část od soukromých vlastníků (asi 165 dekarů). Celková rozloha pozemků zakoupených pro stavbu budov cukrovaru, pro byty úředníků a dělníků byla přibližně 415 dekarů. Jednalo se o nezastavěnou, nezalesněnou plochu, která se využívala především pro pastvu dobytka. Místu se říká „Čestovo“.⁶³

V zadní části pozemku byly umístěny budovy, které sloužily výrobě.⁶⁴ Tato část bude pro lepší orientaci nazývána jako průmyslová zóna. V přední části areálu podél silnice byla umístěna kolonie, administrativní budovy a budovy, které poskytovaly servis. Tato část bude pro lepší orientaci nazývána jako obytná zóna.

Cukrovar a jeho areál nebyl pouze továrnou. V rámci cukrovaru existoval komplexní sociální program baťovského stylu. Pro zaměstnance bylo zajišťováno ubytování, lékařská péče, škola pro děti a služby, které usnadňovaly provoz domácností. Areál podniku byl cele oplocen, oddělen od okolního prostředí, vnitřně však prostor diferencován nebyl. Celkově můžeme konstatovat, že důraz, který byl kladen na sociální podmínky zaměstnanců, výrazně formoval vzhled celého komplexu. Cukrovar se svými pobočnými závody, kolonií, správnými budovami a parkem tak činil spíše dojem samostatného uzavřeného města než industriálního předměstí.

9.3. Průmyslová zóna

Pomyslným srdcem celého komplexu byly výrobní haly cukrovaru. Ty byly obklopeny dalšími menšími stavbami, jež sloužily k výrobním účelům. Postupem času, jak firma rozšiřovala oblasti výroby, přibývaly další objekty, které byly umístěny za cukrovar. Můžeme snad oprávněně konstatovat, že závod byl ve své době v Bulharsku skutečně nevšedním úkazem. Nejen svou velikostí a objemem výroby, ale také po technické stránce, a to jak z hlediska výrobních prostor samotných, tak i z hlediska technického vybavení provozu. Závod jako celek zřejmě musel na první pohled působit skutečně velkolepě.⁶⁵

Haly cukrovaru se vyznačovaly prvky, které byly charakteristické pro industriální výstavbu západní a střední Evropy. Zářivě bílé velké haly se sedlovou střechou připomínají systém hnízdových stolků: jakoby z té největší vystopovaly menší, z nich další a další. Do výrobních prostorů přiváděla dostatek denního světla velká okna segmentového tvaru tvořená

⁶³ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 4-5.

⁶⁴ Viz. obrázek č. 1.

⁶⁵ Viz. obrázek č. 2.

menšími tabulkami. Množství komínů a nárožní armatury nikoho nemohly nechat na pochybách, že se jedná o továrnu.⁶⁶ Postupem času cukrovar rozšiřoval své podnikatelské aktivity. Do jeho portfolia přibyly tři další provozy. Roku 1922 byly při cukrovaru zřízeny keramické závody, dále lihovar (1923), současně s lihovarem byla vybudována i továrna na potaš s rafinerií potaše. Nové podniky byly umístěny do prostoru za hlavními výrobními halami cukrovaru. Nově zbudované závody byly vybudovány v podobném industriálním stylu jako cukrovar. V průmyslové zóně bylo ještě množství dalších staveb, hasičská zbrojnice, řemeslnické dílny, sklady pro stroje, garáže a podobně.⁶⁷

9.4. Obytná zóna

Podél celé východní strany areálu byla umístěna obytná zóna.⁶⁸ Zhruba v polovině této strany pozemku byl a dodnes je hlavní vstup do areálu továrny. Cesta vedoucí do cukrovaru tak dělila obytnou zónu na pravou a levou část. Hlavní vstup nám poslouží jako orientační bod. Nejprve se tedy prošlo skrze kousek obytné zóny a pak bylo možné vstoupit do areálu cukrovaru. Vstup do něj byl opatřen závorou a domečkem pro ostrahu. Jak dokládají dobové fotografie, tak i tato drobná stavbička byla vyvedena ve stylu, který se v kolonii ještě několikrát opakoval i na jiných budovách. Tento objekt měl sedlovou střechu a na fasádě byl dekorován falešným roubením.

Jak již bylo zmíněno výše, veškeré ubytovací, administrativní a servisní budovy byly umístěny v širokém pásu ve směru silnice, která spojuje Horní a Dolní Orjachovici. Budovy byly rozmístěny podél cesty, která protínala celou obytnou zónu.

V cípu trojúhelníku, napravo od hlavního vchodu, byly umístěny velké skleníky. Ty se využívaly jednak pro šlechtění cukrovky, ale částečně je také mohli využívat obyvatelé kolonie pro pěstování vlastní zeleniny. Vedle skleníků byl domek zahradníka. V této části obytné zóny byly situovány domy dělnické kolonie. V prvních letech aktivního budování závodu, ještě těsně před vypuknutím první světové války, zde byly vybudovány dřevěné chaty pro dělníky. Po zemětřesení musely být poničené objekty kolonie rychle opraveny či nahrazeny novými, aby bylo zajištěno ubytování. Tyto spíše provizorní ubytovací jednotky byly postupem času nahrazeny zděnými budovami.⁶⁹ V místě tak z chatové osady postupem času vyrostl moderní rezidenční komplex v evropském stylu, který splňoval požadavky na komfortní bydlení, jako

⁶⁶ Viz. obrázek č. 3.

⁶⁷ Viz. obrázek č. 4.

⁶⁸ Viz. obrázek č. 5.

⁶⁹ Viz. obr. č. 6.

zásobování vodou, kanalizaci, elektřinu nebo topení. Patříčná pozornost byla věnována i terénním úpravám a zeleni v okolí budov. Byly zde vysazeny stromy a keře.

V této části obytné zóny, blíže k hlavnímu vstupu, byla mezi lety 1921 – 1922 vybudována škola pro děti. Budova byla situována podél cesty, která vedla obytnou zónou. Měla obdélníkový půdorys a sedlovou střechu s valbičkami, fasáda byla střídavě členěna geometrizujícími vlysy. Poněkud hrmotný ráz budovy byl ozvláštněn přístavkem na pravé straně a hlavním vchodem, který vystupoval směrem k cestě. V tympanonu nad hlavním vstupem byl umístěn jednoduchý černý nápis škola. V období 1924 – 1925 byl v těsné blízkosti školy postaven Národní dům. Ten byl poněkud větší než škola. Byl postaven ve stejném stylu a i zde byl nápis nad hlavním vchodem.

V levé části obytné zóny, hned vedle cesty vedoucí do závodu, byla umístěna patrová budova administrativních kanceláří.⁷⁰ Zde se nacházely kanceláře hlavního ředitele a jeho asistentů, účetních, agronomického oddělení a dalších. Obdélníková budova byla dekorována roubením. Tento objekt existoval až do roku 1958, kdy byl zničen. V blízkosti administrativní budovy stálo několik dalších budov, které sloužily veřejně prospěšným účelům. Byla zde vystavěna jídelna s moderní kuchyní (kantýna) se dvěma samostatnými sály s veškerým vybavením pro pracovníky a úředníky. Jídelna se nacházela v krásné zahradě, kde bylo možné odpočívat ve stínu stromů, konaly se tu koncerty pod širým nebem. Na zahradě byl krytý pavilon na kuželky.⁷¹

Dále v linii podél silnice byly v pozdějších letech vystavěny domy pro úředníky.⁷² Jednalo se o dvoupatrové stavby podobného architektonického stylu jako škola a Národní dům. V nejzazším cípu levé části obytné zóny byla postavena vila ředitele závodu Ing. Pícky a jeho rodiny.⁷³ Tato budova měla polygonální půdorys, který byl dále členěn přístavky. Díky roubení a arkýřům, které byly dekorovány dalšími dřevěnými prvky působí tak trochu jako horská chata či jako objekt skanzenu. Vila byla od okolního prostoru oddělena plotem. Byl zde vybudován park s altánem. Některé rostliny do parku byly přivezeny z Čech. Dnes se zde například můžeme projít lipovou alejí. Jihozápadně, na svahu mezi vilou ředitele a keramickou továrnou, bylo vysázeno 25 akrů vinic a sad zhruba o stejné rozloze. Poblíž byly také volné nezastavěné plochy, které se využívaly jako zemědělská půda, přesněji využívaly se pro pokusy s osivem cukrové řepy a jako zeleninové zahrady pro obyvatele kolonie.⁷⁴

⁷⁰ Viz. obr. č. 7.

⁷¹ ДИМИТРОВ, Д. 100 години захарни заводи - Горна Оряховица. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 38-39.

⁷² Viz. obr. č. 8.

⁷³ Viz. obr. č. 9.

⁷⁴ Tamtéž, č. 38.

V režii podniku byly nejen stavby výrobního charakteru, ale i veškeré stavby, které sloužily pro ubytování, služby, kulturní a sociální aktivity zaměstnanců podniku. Ten financoval jak jejich stavbu, tak posléze ji jejich provoz. Je zřejmé, že celý projekt cukrovaru byl ovlivněn nejmodernějšími přístupy k výrobě i k péči o zaměstnance. Jako by se tento podnik snažil vytvořit reprezentativní dílo, které bylo promyšleno do nejmenších detailů včetně těch estetických. Budovy obou částí komplexu, obytné i průmyslové, byly vystavěny tak, aby byly estetické, aby měly určitý styl. Z hlediska architektonického ztvárnění můžeme sumarizovaně rozlišit tři styly. První bychom mohli nazvat industriální, ten byl aplikován na budovy výroby. Druhým typem je styl, který bychom snad mohli nazvat střídmo dekorativní, ten charakterizoval stavby veřejně prospěšné (škola, Národní dům) a obytné. Konečně třetím je styl s výraznými reminiscencemi „tradiční lidové“ architektury Čech (administrativní budovy, vila ředitele, vrátnice). Nyní nás možná napadá otázka: musí být továrna hezká? Ano, ještě na počátku minulého století bylo běžné, že se i industriální stavby stavěly s estetickými záměry. Často byly využívány interpretace klasicistní a romantické architektury. Důraz na reprezentativnost také upozorňoval na význam dané hospodářské činnosti. Také se dá interpretovat jako specifický prostředek reklamy.

Důraz na reprezentativnost celého komplexu je nepřehlédnutelný.⁷⁵ Jistě, trvale zde bydlelo a žilo několik stovek zaměstnanců včetně zakladatele a ředitele podniku. Chtěli to tam mít jednoduše hezké. Jak ale interpretovat jasné odkazy na moderní a tradiční architekturu střední Evropy? Český podnik, české stroje, čeští lidé, český styl. Jako by podnik chtěl vytvořit malý kousek Čech uprostřed Bulharska. Architektura se stala prostředkem, skrze nějž byla s okolím komunikována odlišná kolektivní identita.

9.5. Život v kolonii

V rámci závodu fungoval sociální program baťovského typu. Podnik svým zaměstnancům dával nejen práci, ale i ubytování. Dále byla zajištěna řada služeb, které měly usnadnit chod domácností a celkově zvýšit životní standard obyvatel kolonie. O vysokém standardu životní úrovně obyvatel kolonie vypovídá krátká ukázka ze slohové práce žákyně gornoorjachovické školy:

Dříví a uhlí nám dává továrna zdarma. Bydlíme v továrních domech a neplatíme nájemné. Též vodu a elektrický proud nemusíme platit. Při každém domě nebo i vevnitř jsou

⁷⁵ Viz. obr. č. 10.

koupelny, prádelny a záchody. Nábytek můžeme mít též tovární, někdo má nábytek vlastní. Před nebo za domem máme dosti velké zahrádky, na kterých můžeme pěstovati květiny, zeleninu a brambory. V kolonii je kantina, kde se lidé stravují. Dostanou tam potřebné věci pro kuchyň, cigarety, víno, pivo a likéry. I pekárna je zde, aby lidé nemuseli choditi pro chléb a rohlíky až do Gorne Orechovice, která je vzdálena 2 km od továrny. Uprostřed jednoho parku je ambulance pro rychlou pomoc. Je-li někdo nemocen, dostane potřebné věci zdarma.⁷⁶

9.6. Vztahy mezi Čechy a Bulhary

Pokusme se nyní zodpovědět otázku, jaké byly vztahy mezi Čechy a Bulhary, mezi kolonií a jejím okolím.

Obě skupiny byly v intenzivním kontaktu v období výstavby cukrovaru, kdy na stavbě pracovali lidé z Bulharska i z Čech. Stavba začala v červenci roku 1912. V září téhož roku propukly balkánské války. V zemi byla vyhlášena vojenská mobilizace a téměř všichni bulharští dělníci opustili práci. Firma M. Blecha, které byla zadána stavba, zajistila nové síly z Čech.

V archivu Náprstkova muzea v Praze se dochovalo zajímavé vzpomínkové album, jehož autorem je cukrárenský úředník Jaroslav Maur z Čech.⁷⁷ Na šedivých deskách alba je ozdobným písmem napsáno „Gorna-Orechovica (Bulgaria), Jaroslav Maur 1913“. Album kromě černobílých fotografií, výstřiků z novin obsahuje 6 stran strojopisného textu. V něm autor líčí své zážitky a postřehy z období 1912 – 1914, kdy pracoval v cukrovaru, než byl nucen opustit Bulharsko, protože byl mobilizován. Vyprávění začíná popisem cesty do Bulharska. V další části popisuje vztahy mezi Čechy a Bulhary na stavbě:

Stavba našeho českého cukrovaru byla již v plném proudu.- (obraz A.) Naši čeští dělníci, řemeslníci, stavitelé, montéři, strojní inženýři, techničtí a administrativní úředníci cukrovarští, počtem několik set lidí, tvořili tehdy českou kolonii a bulharským našim bratrům musí se s díky přiznati, že přicházeli nám vždy a ve všem s tou největší ochotou a pohostinností vstříc.- Cítili jsme se tam všichni jako doma a zvláště my cukrovarští úředníci, kteří i po ukončené stavby na delší stálý pobyt jsme počítali, všili jsme se rychle do tamních poměrů.- Takřka o závod přiučili jsme se bulharskému jazyku i písmu, tak že Bulhaři nevycházeli z obdivu a tím více k nám Čechům přilnuli.- Přes to, že byla doba válečná a cholera v celé zemi nemilosrdně řádila, cítili jsme se tam šťastnými a pracovali jsme tím horlivěji.⁷⁸

⁷⁶ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, inv. č. 63/4.

⁷⁷ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, IV/2.

⁷⁸ Text byl opsán přesně, včetně odkazů na fotografie alba a pomlček mezi větami.

Dalším zajímavým materiálem z Náprskova muzea je složka 23 slohových úloh z školy, v kterých je řada zajímavých postřehů o způsobu života na bulharském venkově z pohledu gornoorjachovické kolonie.⁷⁹ Práce bohužel nejsou opatřeny datem. Tyto slohové úlohy se vyznačují úpravností, jazykovou čistotou, nejsou v nich takřka žádné opravy. Jistě se jedná se o práce nejlepších žáků a žákyň školy. Gornoorjachovická škola zasílala takové práce svých žáků do Čech na výstavy o československém zahraničí, krajanství nebo jako příspěvky do časopisů a knih. Je tak celkem oprávněné předpokládat, že tyto práce se do Náprskova muzea dostaly právě tímto způsobem.

Soubor slohových prací žáků české školy v Gorné Orjachovici obsahuje rukopisy, které se věnují různým tématům. Žáci v nich popisují zajímavé zážitky i svou každodennost. Nás zajímaly především ty práce, v nichž mladí Češi vyjadřují svůj vztah k Bulharsku a k životu jeho obyvatel. Objevují se zde například témata: bulharský pohřeb, život a povaha Bulharů, vinobraní, bulharská vesnice, na bulharském pazardu.⁸⁰ Práce s těmito tématy vycházejí ze srovnání bulharských poměrů s českými.

Žákyně 3. třídy občanské školy Vítězslava Hejdová ve své práci s názvem „O životě a povaze Bulharů“ hovoří o tom, že Bulharsko je zemědělský stát a jen malá část lidí pracuje v průmyslu. Dále zmiňuje bulharskou stravu, ta je podle ní jednoduchá, ale zároveň konstatuje, že si na ni našinec těžko zvyká. V závěru práce konstatuje, že Bulhaři jsou veselí a slovansky pohostinní, rádi zpívají a tančí, jejich slovanské cítění však nemá té hloubky jako nás, Čechů, Rusů nebo Jihoslovanů.⁸¹ Ve své další slohové práci nazvané „V Bulharské vesnici“ tato žákyně vypráví o bulharské vesnici. Zde v úvodu konstatuje, že bulharské vesnice nebývají tak úpravné jako ty v Československu. Dále říká, že některé vesnice v horách jsou malé a bývají mezi nimi značné vzdálenosti. Že v takových vesnicích nebývá čisto, obydlí je bídné, chaty nejsou zvenčí ani zevnitř obílené a podlahy tvoří udusaná hlína. V takových vesnicích nebývají studny ani vodovody, a proto se musí chodit pro vodu do vzdálených míst. Dále konstatuje, že některé vesnice bývají začouzené a že příčinou toho jsou kamna, respektive kamenná ohniště na zemi. U takových ohnišť sedávají Bulharky a vaří, a protože všechen kouř jde kolem, tak bývají celé umouněné. Žákyně si dále povšimla, že vesnice v nížinách bývají dosti čisté a upravené, chatky nabílené, mívají náves s kašnou, kam si místní chodí pro vodu a je z ní napájena i dobytek. Okolo návsi stojí obílené domy v řadě vedle sebe, za nimi jsou domy rozptýlené a nebývají

⁷⁹ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, inv. č. 63/1-21.

⁸⁰ Pazar je název pro trh, který se běžně používá i dnes.

⁸¹ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, inv. č. 63/1.

obíleny, ty patří chudším lidem.⁸² Pozoruhodnou výpovědí o životě Bulharů je i vyprávění nazvané „Na bulharském pазaru“. Autorka v práci popisuje organizaci trhu i množství detailů. Na trh se prodejci i zákazníci začínou sjíždět již před pátou hodinou ranní. Při vstupu do města je vybíráno mýtné, které na místě vyměřuje výběrčí dle množství slepic, hus, dřeva, zeleniny a tak dále. Prodejci rychle vystaví své zboží, nakupí je na vozech na hromady a již přiházejí nakupující. Žákyně dále konstatuje, že zde bývá velká škála nabízeného zboží, papriky a rajčata však převažují, protože jsou bulharským národním jídlem. Ale všimá si i dalších zajímavých detailů jako jsou prodavači kalendářků s písničkami, popisuje hlahol při smlouvání o ceně a zmiňuje i to, že někdy je zboží směňováno za jiné zboží, tedy výměnný obchod.⁸³

Žáka 3. třídy občanské školy Vladimíra Skládala zaujal pohřeb. Ve své práci nazvané „Bulharský pohřeb“ podrobně líčí celý proces. Popisuje loučení se zemřelým v domě, přesun těla z domu do kostela v otevřené rakvi, ta je uzavřena až těsně před vložením do země. Dále líčí pohřební průvod, v jehož čele je nesen kříž, který je následován korouhvemi se svítilnami samostatné svítilny. Ke kříži a ke svítilnám jsou připevněny černé kapesníky obroubené penězi, ty pak obdrží nosiči rakve. Po církevních obřadech a rozloučení na hřbitově následuje hostina, která se koná v domě mrtvého. Příbuzní zemřelého pak po 40 dní navštěvují hřbitov ráno a večer. Polévají hrob vínem a dávají na něj vařené žito. Blízcí příbuzní zemřelého se 40 dní neholí. Po uplynutí této doby je uspořádána nová hostina. Vařené žito je na hrob neseno ještě po uplynutí půl roku a po roce.⁸⁴

Žáci ve slohových cvičeních vyzdvihují ty kulturní jevy, které je upoutaly a pokládají je za specificky bulharské, protože je z domova neznají, jsou jim vzdálené nebo úplně cizí. V těchto pracích je uvedeno popsáno pozoruhodné množství bulharské lidové kultury. Ty se sice pravděpodobně vyskytovaly i v republice, ale žákům byly neznámé a cizí, byly to prvky, které se v kolonii neobjevovaly a nebyly přejímány. Nicméně dosvědčují to, že se lidé z kolonie s bulharskou majoritní společností běžně celkem běžně stýkali.

⁸² Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, inv. č. 63/14.

⁸³ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, inv. č. 63/15.

⁸⁴ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, inv. č. 63/10.

10. ŠKOLA V GORNÉ ORJACHOVICI – PRVNÍ ČESKÁ ŠKOLA V BULHARSKU

Cukrovar určitým způsobem pečoval a formoval kulturní a intelektuální život lidí v kolonii. S rostoucím počtem osob rostl i počet dětí školou povinných. Děti by sice nadále mohly docházet za vzděláním do nedalekého města. Ale vlastenecky cítící vedení cukrovaru rozhodlo, že je třeba, aby byly vzdělávány v jazyce českém. Pravděpodobně od samých počátků budování závodu existoval záměr zřídit zde školu pro děti. Bohužel se ho zejména kvůli těžkostem prvních let nedařilo naplnit. Až na konci roku 1920 bylo přistoupeno k realizaci záměru.⁸⁵ V materiálech, které se věnují škole, bývá velice často za „zakladatele školy“ označen centrální ředitel Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní v Gorné Orjachovici Ing. Rudolf Pícka.

V pravé části obytné zóny v blízkosti domů pro dělníky byla započata stavba budovy. V tomto roce byla založena i škola, první česká škola v Bulharsku. Od 14. září 1920 se konalo vyučování v jednom z továrních bytů. Po dokončení výstavby budovy a po splnění všech nutných formalit byla 6. února 1921 odevzdána svému účelu. Malé slavnosti pořádané při příležitosti otevření školy se mimo jiné zúčastnil i chargé d'affaires Československa v Sofii pan Künzl-Jizerský.⁸⁶

10.1. *Statistika žactva a učitelstva*

Podle statistických údajů uvedených ve zprávě se počet dětí od založení školy v roce 1920 do roku 1935 pohyboval od 24 do 42 žáků.⁸⁷ Nejméně žáků (24) bylo ve školním roce 1925/1926, nejvíce žáků (42) bylo ve školních letech 1921/1922 a 1922/1923.⁸⁸ Nicméně v dotazníku z roku 1937 se uvádí, že celkový počet žáků je již jen 17.⁸⁹

V statistických údajích z období 1920-1935 je uváděn počet žáků podle pohlaví (chlapci/děvčata) a podle národnosti (Češi/jiní). Poměr chlapců a děvčat ve škole byl zhruba stejný. Počet žáků, kteří byli ve statistice vedeni jako kategorie „jiní“, se v daném období pohyboval od 1 do 6. Jejich počet se od založení školy postupem času zvyšoval.⁹⁰

⁸⁵ Viz. obr. č. 11.

⁸⁶ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorné Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 19-20.

⁸⁷ Viz. tab. č. 2.

⁸⁸ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, s. 9.

⁸⁹ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 350, s. 1.

⁹⁰ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, s. 10.

Podle statistických údajů ve zprávě se počet učitelů od založení školy 1920 do roku 1935 pohyboval od 2 do 7.⁹¹ Přičemž nejméně vyučujících bylo v roce založení školy a nejvíce v posledním roce daného období. Ve statistice jsou vyučující rozdělení podle pohlaví (muži/ženy) a podle národnosti (Češi/Bulhaři). Muži v daném časovém úseku převažovali, nebo byly stejného počtu jako ženy. Přičemž se jednalo o muže české národnosti, za toto období na škole učil jen jediný muž bulharské národnosti. Mezi ženami jasně převažují učitelky bulharské národnosti.⁹² S výrazným úbytkem žáků v následujících dvou letech došlo i k zásadnímu zmenšení učitelského sboru. Ten měl v roce 1937 již jen dva členy (1 Čech, 1 Bulhar).⁹³

10.2. Učebny a vybavení školy

Školní budova měla dvě světlé učebny, sborovnu, kabinet, příruční skladiště, chodbu a záchody. Učebny byly vysoké, vzdušné a světlé, měly elektrické osvětlení a elektrické větrání, vytápěly se kamny, podlahy byly napuštěné olejem. Ve větší z tříd byly stoly, lavice, harmonium a truhlářský stůl.⁹⁴ V menší třídě byly obyčejné stoly a židle. O pořádek a čistotu v učebnách se starali žáci sami. Obě učebny byly vybaveny otáčecími tabulemi, věšáky na mapy a obrazy. Další sbírky pomůcek, vycpanin, modelů, obrazů, map, preparátů a diagramů ke všem předmětům byly uloženy v kabinetu.⁹⁵ Jak dokládají fotografie, v učebnách byly umístěny portréty prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka a portréty tehdejšího panovníka Bulharska cara Borise III.⁹⁶

Ve škole byla vybudována knihovna, která měla kolem 400 knihovních jednotek. Školní knihovna byla rozdělena na část žakovskou a učitelskou. Publikace pro žáky byly dále děleny podle zaměření na vyšší a nižší stupeň. Žakovská knihovna obsahovala jak knihy pro zábavu (pohádky, báje, dobrodružné apod.), tak pro výuku. Knihy byly uloženy v uzamykatelných skříních v obou učebnách. O žakovské knihovny se starali knihovníci, z každé třídy byl určen jeden. Učitelská knihovna byla uložena ve sborovně. Žákům byly předpláceny i časopisy. Například po školní rok 1933/1934 byly odebírány čtyři české (Mladý svět, Malý čtenář, Vzkříšení, Mladé snahy) a jeden bulharský (Detski svet).⁹⁷

⁹¹ Viz. tab. č. 3.

⁹² Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, s. 9.

⁹³ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 350, s. 1.

⁹⁴ Viz. obr. č. 12.

⁹⁵ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, s. 1.

⁹⁶ Viz. obr. č. 13.

⁹⁷ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, s. 5.

10.3. Život a práce školy

Práce ve škole byla organizována specifickým způsobem, který odpovídal množství žáků a limitovaným podmínkám. Nejprve zde fungovala jen škola obecná. Roku 1925 přibyla ještě škola měšťanská. Škola tedy byla rozdělena na obecnou a měšťanskou, byla dvojtřídní.⁹⁸ Pět oddělení bylo školy obecné a tři oddělení měšťanské, dohromady tedy bylo 8 školních roků. V jedné učebně se konalo vyučování 1. až 4. třídy obecné školy. A v druhé učebně 5. třída obecné školy a 1. až 3. školy měšťanské. Každý školní rok byl vyučován odděleně. Taková praxe byla možná jen díky tomu, že v každém školním roce býval jen malý počet žáků (2 - 7). A také díky tomu, že vyučující učili až 36 hodin týdně. Některé předměty se vyučovaly v každém z oddělení společně (mluvnice a pravopis, sloh, čtení, počty, prvouka, zpěv, tělocvik a ruční práce). Ostatní předměty byly vyučovány pro každý školní rok ve zvláštních hodinách (občanská nauka, vlastivěda, zeměpis, dějepis, přírodopis, přírodopyt, měřictví a němčina. Hodiny tělocviku se konaly buď ve velkém sále Národního domu, který byl vybaven tělocvičným náradím, nebo se za dobrého počasí využívala venkovní hřiště. Vyučovalo se podle platných osnov republiky, podle nich byly upraveny rozvrhy. K výuce se používaly učebnice stejné jako na obecných a občanských školách v republice. Byly zde však určité odchylky, protože musely být vyučovány i bulharské předměty, které byly povinné.⁹⁹

Pro ilustraci: ve školním roce 1934/1935 byl počet bulharských předmětů takový: obecná škola 2. – 5. třída má 5 hodin bulharského jazyka a 5 hodin bulharské vlastivědy, celkem tedy 7 hodin. Měšťanská škola má: 1. ročník 5 hodin bulharského jazyka, 2. ročník má 4 hodiny bulharského jazyka a 2 hodiny bulharského dějepisu, 3. ročník má 3 hodiny bulharského jazyka, 3 hodiny bulharského dějepisu a 3 hodiny bulharského zeměpisu. Celkem tedy 1. ročník 5 hodin, 2. ročník 6 hodin a 3. ročník 9 hodin bulharštiny.¹⁰⁰

Závěrečným aktem, kterým byla školní docházka ukončena, byla zkouška před komisí. Na konci každého školního roku v červnu vykonávali žáci 3. ročníku měšťanské závěrečnou zkoušku před zkušební komisí. Ta byla složena ze členů učitelského sboru a předsedou byl bulharský školní inspektor nebo ředitel gymnázia či měšťanské školy. Žáci pak obdrželi dvě vysvědčení, jedno z české a druhé z bulharské školy.¹⁰¹ Studium na škole od roku 1920 do roku 1934 zdárně dokončilo 56 žáků. Statistika uvádí, kolik a v jakých oborech se absolventi

⁹⁸ Z důvodu velkého úbytku žáků byla od roku 1937 provozována již jen jednotřídní obecná škola.

⁹⁹ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, str. 6.

¹⁰⁰ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 275, str. 1.

¹⁰¹ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 275, str. 2.

uplatnili posléze: úředníci 2, učitelé 1, studující 14, řemeslníci 13, obchodníci 4, švadleny 4, dělníci 1, kuchaři 1, hospodyně 4, vdané 11, zemřelí 1.¹⁰²

Škola pro své žáky každý rok organizovala desítky kulturních, společenských (divadlo, loutkové divadlo, výstavy, koncerty apod.) a sportovních aktivit. Správa školy pořádala akademie na oslavu osvobození československého národa, narozenin prezidenta T. G. Masaryka a slavnost vánočního stromku, při níž byly všechny děti obdarovány knihami, které zakoupila zpráva závodu. Dále byla pořádána divadelní představení, jejichž výtěžek byl posléze použit na uhrazení výletů žáků.¹⁰³

Byly organizovány výlety po Bulharsku. Zajímavou aktivitou krajanů v Bulharsku bylo pořádání zájezdů do Československa. Škola tak svým žákům nabízela a zprostředkovávala účast na každoročním zájezdu do republiky. Ten pořádala československá škola v Sofii ve spolupráci s československým červeným křížem. K účasti byly vyzývány nejen děti, ale i dospělí. Z korespondence z roku 1936, která proběhla mezi školami, vyplývá, že se jednalo o poměrně náročnou a nákladnou cestovatelkou akci. Cena zájezdu pro jedno dítě se pohybovala kolem 1800 lvů (doprava a jiná vydání v ČSR). V sumě však nejsou započítány různé další poplatky a drobné výdaje v republice. Pro dospělého byla suma výrazně vyšší. Výlet sice byl záměrně organizován tak, aby se dosáhlo maximálních úspor a byly využívány různé slevy, ale ty se týkaly spíše nedospělých.¹⁰⁴ Podle itineráře se vyjždělo 28. června ze Sofie a plánovaný odjezd zpět do Bulharska byl po 28. srpnu. Zájezd byl koncipován jako poznávací cesta, na které se konaly zastávky ve městech, některých z nich i několikadenní.¹⁰⁵ Období od 25. července do 25. srpna měli účastníci zájezdu strávit u příbuzných. S tím, že pro děti, které příbuzné v Československu neměly, zajišťoval ubytování Československý červený kříž v Praze.¹⁰⁶

10.4. Školní orchestr

Od roku 1930 při škole fungoval žakovský orchestr. Jeho zakladatelem a také dirigentem byl tehdejší správce školy Karel Chvalovský. V prvním roce své existence měl 11 členů. V dalším roce měl 13 členů. V roce 1933 se do orchestru dobrovolně přihlásili studenti

¹⁰² Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 288, str. 5.

¹⁰³ Archiv NpM, sbírka Krajanství 2, IV/62, s. 3.

¹⁰⁴ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 339, str. 1.

¹⁰⁵ Podle itineráře měla být navštívena tato města v daném pořadí: Bratislava, Pišťany, Trenčianské Teplice, Otrokovice, Zlín, Olomouc, Hradec Králové, Praha, Karlštejn, Lány, Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice, Tábor, Brno.

¹⁰⁶ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 340, s. 2.

a studentky gornoorjachovickho gymnázia, počet členů tělesa se tak vyšplhal až na 36.¹⁰⁷ Orchester účinkoval při všech školních akcích. Dále byly na konci roku pořádány samostatné koncerty a zájezdy do blízkých měst. Zde se konala vystoupení, jejichž výtěžek býval věnován nemajetným bulharským žákům daného města. Ve zprávě o činnosti školy je zhodnocen přínos orchestru takto:

Poněvadž v orchestru jsou děti bulharské i české, má orchestr vedle hudebního významu i význam sblížovací pro česko-bulharskou spolupráci a poznání. Žáci navazují mezi sebou přátelství, které v budoucnu ponese dobré ovoce. Význam orchestru je náležitě ceněn bulharskými školními úřady i veřejností bulharskou a českou kolonií.¹⁰⁸

10.5. Organizace školy a spolupráce s dalšími institucemi

Namísto školního výboru se o potřeby školy staral školní dozorce určený správou výboru. Od založení školy jím byl sekretář cukrovaru Otto Hořejší, který mimo jiné na škole také vyučoval.¹⁰⁹ Správa školy byla v úředním styku s vyslanectvím československé republiky v Sofii a prostřednictvím něj s Ministerstvem školství a národní osvěty v Praze, které mělo přímý dozor na české menšinové školství. Toto ministerstvo také jmenovalo nebo odvolávalo ze služby české učitele. Zajímavostí je, že ti dostávali bezplatnou dovolenou a léta v cizině se jim po podání a potvrzení žádosti na bulharské ministerstvo školství započítávala do postupu. Bulharští učitelé byli jmenováni bulharským inspektorátem.¹¹⁰

Od roku 1920 do roku 1934 se v působení na škole vystřídal celkem 16 učitelů (10 Čechů a 6 Bulharů). Všichni učitelé dostávali plat od správy závodu, dále měli k dispozici byt, osvětlení, otop, posluhu a přiděl cukru. Cukrovar uhradil veškeré náklady na stavbu budovy, platy učitelů, ale financoval i provoz školy a pomůcky pro žáky.¹¹¹

Komunikace školy s Ministerstvem školství a národní osvěty v Praze, ale i s dalšími organizacemi v republice většinou probíhala tak, že nejprve byl osloven Československý dům

¹⁰⁷ Složení orchestru: 1 picola, 2 flétny, 2 klarinety, 3 trubky, 2 trombony, 1 tuba, 1 bubny a ostatní bicí nástroje, 9 prvních houslí, 8 druhých houslí, 2 violy, 3 cello, 2 basy.

¹⁰⁸ Archiv čsl. klubu, inv. č. III 288, str. 6.

¹⁰⁹ Otto Hořejší (1857–1937) vystudoval gymnázium v Rakovníku a Pražskou uměleckou akademii. Do Bulharska odešel ve 25 letech, v roce 1882 odešel do Veliko Trnova jako učitel kreslení. Aktivně se účastnil společenského života ve městě a rozvinul zde svůj malířský talent. V roce 1895 byl přemístěn na pedagogickou školu do Kazanlaku, kde se již plně věnoval malbě, jeho oblíbeným žánrem bylo zátiší. V roce 1904 se přesunul do Sofie, současně vyučoval na prvním chlapeckém gymnáziu a Umělecké akademii. Poté se vrátil do trnovského kraje, když se stal sekretářem Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní.

¹¹⁰ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 275, s. 2.

¹¹¹ Jak dokládá Revisní zpráva za obchodní rok 1925/26 strana 24., oddíl „Školní výlohy: Ztráta Leva 217.307:70 resultuje ze služného pana řídicího Štanglera a učitele Chvalkovského, dále bulharské učitelky dějepisu a zeměpisu sl. Aangelovi a industriální učitelky sl. Věštinové. Škola jest dvojtřídní s pěti odděleními školy obecné a letošního roku i s třemi odd. školy měšťanské. Školní potřeby a pomůcky v poměrně malém měřítku zatěžují tento účet.“

T. G. Masaryka v Sofii, který dále delegoval dotazy a požadavky (jakéhokoli charakteru) na školu v Gorné Orjachovici. Celkově se dá říci, že škola a její vedení bylo klíčové v krajanských aktivitách české gornoorajachovické kolonie jako celku. A to jak z hlediska organizace různorodých akcí, tak z hlediska zajišťování komunikace s bulharskou stranou, ale i s republikou. Například v roce 1928 se škola zúčastnila výstavy soudobé kultury v Brně. V roce 1928 byla škola vyzvána, aby kolonie přispěla a zaslala materiály na výstavu Československého zahraničí v Praze.¹¹²

Škola byla v písemném styku s různorodými organizacemi v Československu (školy, ústavy, redakce časopisů apod.) i v Bulharsku (bulharské školy, čsl. škola ve Vojvodově atd.). Aktivně spolupracovala na projektech, které se týkaly krajanů žijících v Bulharsku. Dále také přijímala a organizovala návštěvy kolonie, školy a Národního domu, a to ze strany jak české, tak bulharské. Například v roce 1937 byla správa školy oslovena starostou Československé obce učitelské prosbou o to, aby skupině asi 20 učitelů z republiky byla umožněna návštěva a prohlídka.¹¹³ Škola zřejmě měla v místě velice dobrou pověst, a pro to byly frekventované i návštěvy různých bulharských škol. Ve správě o činnosti školy z roku 1934 se uvádí, že:

*Spolupráce českých a bulharských učitelů, jakož i styky školy se školními úřady bulharskými a s bulharskou veřejností vůbec jsou velmi dobré. Zařízení školy, práce v ní, způsob výchovy apod. staví vždy bulharští inspektoři za vzor. Školu za tímto účelem navštíví ročně průměrně 50 různých kategorií bulharských škol.*¹¹⁴

Škola skrze škálu různorodých aktivit fungovala jako platforma pro setkávání dětí z kolonie s majoritní společností. Byla zapojena do krajanského hnutí a aktivně participovala na projektech, které se pořádaly v republice. Škola také byla úzce propojena s místním Sokolem.

¹¹² Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 36.

¹¹³ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 345.

¹¹⁴ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 275, s.

11. VOLNÝ ČAS V KOLONII

Komplex cukrovaru v sobě spojoval dva typy poněkud ambivalentních zón. Průmyslovou a obytnou. Pro obyvatele kolonie byl tento prostor i domovem. Trávili tu i část mimopracovní doby, jejíž hlavním smyslem je regenerace fyzických a psychických sil. Proto zde byly organizovány volnočasové aktivity. Také vedení cukrovaru v čele s Ing. Píckou se zasazovalo o to, aby obyvatelé kolonie měli možnost určitého kulturního a intelektuálního vyžití.

11.1. Sbor dobrovolných hasičů

Při cukrovaru byl již v prvních letech výstavby v roce 1913 založen sbor dobrovolných hasičů.¹¹⁵ Zakladateli sboru byly centrální ředitel Ing. Rudolf Pícka, Dr. Bedřich Pícka a Ing. Ladislav Tuček. V počátcích svého založení měl sbor 24 činných členů. Mezi dobrovolnými hasiči byly Češi i Bulhaři. V areálu podniku byla také vybudována hasičská zbrojnice. Sbor měl své vlastní vybavení¹¹⁶ a uniformy. V roce 1928 měl sbor 3 čestné členy a 47 členů činných. Sbor se řídil stanovami, které byly potvrzeny bulharským ministerstvem vnitra a zdravotní péče. Ty byly vypracovány na základě českých a stvrzeny výše zmíněným ministerstvem 11. 6. 1927.¹¹⁷ Sbor dobrovolných hasičů však neobsluhoval jen oblast cukrovaru. V případě nutnosti se hasiči podíleli na hašení požárů i ve městě a v okolních vesnicích.¹¹⁸ Mimo technickou činnost, tedy výcvik a zásahy při požáru, sbor rozvíjel také kulturní činnost.¹¹⁹

11.2. Sokol

První dva pokusy o založení Sokola v Bulharsku se odehrály v Sofii. Tato uskupení však neměla dlouhého trvání. Jejich snahy ztroskotaly zejména kvůli nedostatečné materiální podpoře, dalším důvodem neúspěchu byl návrat některých krajanů zpět do vlasti. Sokol v Gorné Orjachovici tak byl součástí třetí vlny zakládání v Bulharsku.¹²⁰

¹¹⁵ Viz obr. č. 14.

¹¹⁶ Požární nářadí, ochranné prostředky, hadice, parní stříkačku, dvě ruční stříkačky a posuvný žebřík na kolech.

¹¹⁷ POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T.G. Masaryka v Sofii, 1929. s. 52-53.

¹¹⁸ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 40-42.

¹¹⁹ POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T.G. Masaryka v Sofii, 1929. s. 53.

¹²⁰ MINČEV, E. *Sokol v Bulharsku do roku 1948*. Pardubice, 2011. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. s. 48.

Sokolská jednota v Gorné Orjachovici vznikla z malého kroužku tělocvičně-sportovního. Jehož cílem bylo ustavení jednoty. Ty byla ustavena 26. 6. v roce 1921.¹²¹ Její založení inicioval zejména hlavní ředitel továrny Ing. Pícka, jeho zástupce Adolf Paděra a sekretář akciové společnosti Otto Hořejší.¹²² Prvním starostou se stal ing. Julius Koukal, náčelníkem dr. Matěj Neplech.¹²³

Sokol se zabýval sportovními aktivitami. Také připravoval cvičení, které bylo jednou ročně prezentováno na veřejném vystoupení.¹²⁴ Tělovýchovný spolek uspořádal první veřejné vystoupení již v září v roce svého založení. Sokol měl svou základnu v Národním domě, tedy přesněji až po jeho dokončení. Cvičení se konala buď v hlavním sále Národního domu, nebo na venkovním hřišti za ním.¹²⁵ Bylo opatřeno sportovní vybavení potřebné pro cvičení a gymnastické aktivity. Část byla vyrobena v dílnách cukrovaru a složitější zařízení byla dodána z Čech.¹²⁶ Místní jednota v počátečních letech existence navázala kontakt s brněnskou župou, která fungovala jako takzvaná župa ochranná. Nicméně gornoorjachovická jednota se jí roku 1925 zřekla, aby tato župa mohla podporovat jinou zahraniční jednotu, které je toho více zapotřebí.¹²⁷

V roce založení měla jednota 57 členů (10 dorostenců, 33 žáků a žákyň). Sokolská jednota se rozvíjela velmi rychle, již v roce 1923 měla 166 členů (1 zakládající, 40 cvičících, 60 přispívajících, 18 dorostenců a dorostenek, 47 žáků a žákyň).¹²⁸ O rok později je uváděn počet 150 členů.¹²⁹ V roce 1925 měla jednota 146 členů (muži 81, ženy 24, dorost 1, dorostenky 8, žáci 15, žákyň 22).¹³⁰ V roce 1936 byl větší počet členů nucen se vystěhovat z Bulharska, počet členů se tak snížil na 87.¹³¹ V době druhé světové války činnost jednoty ustala. Po válce byla na čas obnovena a v roce 1948 byla opět vedena v seznamu jednot zahraniční župy. Její činnost netrvala dlouho, jednota župy byla úřady rozpuštěna a definitivně zanikla.¹³²

¹²¹ WALDAUF, J. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky. Díl druhý, Československé sokolstvo v zahraničí 1952-1975*. Luhačovice: Ateliér IM. 2010. s. 156-157.

¹²² ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 39.

¹²³ POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T.G. Masaryka v Sofii, 1929. s. 48-50.

¹²⁴ Viz. obr. č 15.

¹²⁵ Tamtéž. s. 48-50.

¹²⁶ ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. с. 39.

¹²⁷ Archiv НрМ, sbírka Krajanství 2, IV/62, s. 3.

¹²⁸ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorné Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 24.

¹²⁹ Tamtéž, s. 126.

¹³⁰ *Naše zahraničí: sborník Národní rady československé*. Praha: Národní rada československá, 1925, ročník IV, svazek 2, s. 101.

¹³¹ WALDAUF, J. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky. Díl druhý, Československé sokolstvo v zahraničí 1952-1975*. Luhačovice: Ateliér IM. 2010. s. 156-157.

¹³² Tamtéž, s. 157.

Sokol organizoval sportovní aktivity, ale také se podstatně podílel na kulturním životě kolonie tím, že organizoval různé přednášky, oslavy, oslavy výročí a podobně. Jen pro ilustraci bude uvedeno jen několik málo příkladů akcí z roku 1924, které byly organizovány gornoorjachovickým Sokolem.

K počtě 74. narozenin T. G. Masaryka připravila tělocvičnou akademii a přednášku o díle a významu prezidenta.¹³³ Dále při úmrtí W. Wilsona byla upořádána přednáška. Připravovala se i přednáška o J. A. Komenském.¹³⁴

Poměrně ambiciózní akcí se stala oslava pořádaná v roce u příležitosti stoletého výročí narození Bedřicha Smetany. Při této příležitosti měly zaznít jeho klavírní skladby, kvartet a zpěv jednotlivců. Součástí programu byla i přednáška o skladateli. Tato část programu byla připravena pouze pro okruh lidí z kolonie. Pro místní veřejnost se připravoval velký filharmonický koncert v sále gornoorjachovické knihovny, kde měla zaznít Smetanova díla.¹³⁵

Sokolská jednota (minimálně ve svých počátcích) provozovala vlastní orchestr.¹³⁶ Ten byl založen v září 1925 a měl 14 členů. Ve stejném roce byl založen i divadelní spolek.¹³⁷ Jednota vlastnila loutkové divadlo, se kterým byla provozována placená představení ve velkém sále. V roce 1924 Sokol založil a financoval v Národním domě veřejnou knihovnu, kterou pojmenovala po svém prvním náčelníku Neplechovi.¹³⁸ V průběhu času zde byl vybudován poměrně rozsáhlý fond. Celkový počet svazků v roce 1937 je vyčíslen na 2632.¹³⁹

Z výše uvedených informací vyplývá, že gornoorjachovická sokolská jednota se ve svých počátcích velice slibně rozvíjela, jelikož měla velký prostor pro svůj rozvoj a působení, který představoval cukrovar. Také formální a hmotné zaštitění ze strany vedení podniku pozitivně stimulovalo aktivity jejích členů. V životě kolonie hrála spolková činnost, a zejména Sokol, významnou roli. Sokolská jednota a škola byly organizátory a hnací silou kulturně-vzdělávacího a společenského života v kolonii a v továrně jako celku.

11.3. Národní dům

Centralizační poslání Československého ústavu zahraničního se promítalo jak do organizace vystěhovalecké politiky v ČSR, tak do organizace krajanského hnutí. V něm se

¹³³ Viz obr. č. 16.

¹³⁴ *Sokol* 5, 1924, s. 126.

¹³⁵ Tamtéž, s. 126.

¹³⁶ Viz. obr. č. 17.

¹³⁷ *Československý obzor = Československý obzor: Informační věstník čs.kolonie v Bulharsku s kulturním a hospodářským programem*. Sofia: Nakladatelský spolek Čech, 1921, roč. 2, č. 3, s. 23.

¹³⁸ *Sokol* 5, 1924, s. 126.

¹³⁹ Archiv čsl. klubu, inv. č. III. 350.

projevil zásadou budování krajanských ústředí, center v jednotlivých zemích. Tato centra měla představovat kulturní, společenskou a v určitých případech i politickou reprezentaci Československa v příslušné zemi. Dále měla podporovat veškeré projevy „národního“ života a hledat nové formy sociální ochrany krajanů. To znamenalo především zakládat spolky, školy a národní domy v místech, kde byla větší koncentrace Čechů a Slováků.¹⁴⁰

Na počátku 30. let existovala taková centra ve třech evropských zemích v Bulharsku, Jugoslávii a ve Francii. V Bulharsku byl Národní dům v Sofii s odbočkami ve dvou slovenských obcích (Brašljanice a Mrstice)¹⁴¹ a v české obci Vojvodovu a v Gorné Orjachovici.¹⁴²

Stavba Národního¹⁴³ domu v gornoorjachovické kolonii byla započata v roce 1923.¹⁴⁴ Svému účelu byla předána v následujícím roce. Podle informací z publikace Desetiletí cukrovaru bylo původně v plánu, že tento objekt bude sokolovnou. V knize je náčrt domu, který je takto označen titulkem pod vyobrazením. V doprovodném textu této knihy, v části, která se věnuje Sokolu, je tato poněkud zvláštní zmínka: „Nyní započato se stavbou – abychom tak řekli – Národního domu.“¹⁴⁵ Reálně byl na místě ovšem postaven jeden objekt, který byl nazván a nazýván jako Národní dům, jak dokládají fotografie a texty. Možná se v této době zvažovalo, že se postaví jak sokolovna, tak Národní dům. Nebo se jen vedla diskuze o tom, která z organizací by měla tento projekt zaštitit. Určitou roli v rozhodování, zda bude sokolovna nebo Národní dům, by mohla hrát výše finanční podpory z dané organizace. Avšak v případě obou organizací by se s nejvyšší pravděpodobností stejně jednalo o příspěvek spíše symbolický. Přesné okolnosti této situace a co ji nakonec rozhodlo, není známo. Co známo je, je to, že zde tedy nakonec byl postaven Národní dům, který vlastně sloužil jako sokolovna.

Národní dům byl postaven v těsné blízkosti školy, s kterou byl propojen chodbou. V budově byl velký sál s jevištěm a galerií, které škola využívala pro své potřeby. Odehrávaly se zde hodiny tělocviku, školní besídky, slavnosti, divadelní představení,¹⁴⁶ koncerty a podobně. Dále zde bylo provozováno kino, taneční zábavy, oslavy silvestra a společenské večery. Konala se zde představení loutkového a ochotnického divadla. Předvedena byla například Jiráskova „Vojnarka“, Čapkův „RUR“ či Medkův „Plukovník Švec“.¹⁴⁷

¹⁴⁰ BROUČEK, S. a GRULICH, T. *Domáci postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918-2008)*. Praha: Public History ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2009. s. 47.

¹⁴¹ V původním textu byla Gorna Orjachovica s nejvyšší pravděpodobností pouhým omylem zařazena mezi slovenské obce.

¹⁴² Tamtéž, s. 47.

¹⁴³ Viz. obr. č. 18.

¹⁴⁴ *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorné Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923. s. 24.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁶ Například „Zlatá husa“, „Skautík“, „Sen malého káněte“, „Pro blaho vlasti“ a další.

¹⁴⁷ CHVALOVSKÝ, K. Česká kolonie v Gorné Orechovici v Bulharsku. In. *Krajan: list venovaný zaujmom československého zahraničija a otázkám vystěhovaleckým*. Praha: Československý ústav zahraniční. 1936. Ročník V, číslo 4. s. 8.

Místní jednota Sokola využívala Národní dům jako svou základnu a zde se odehrávaly jí organizované akce (přednášky, oslavy, oslavy výročí a podobně). Je poněkud problematické přesně rozlišit, zda určitou událost organizoval Sokol, škola nebo někdo z kolonie. Faktem je, že Národní dům fungoval jako kulturní a komunitní centrum pro obyvatele kolonie, tak částečně i pro místní obyvatele.

V Národním domě se pořádaly kolektivní aktivity, které prezentovaly a posilovaly národní uvědomění obyvatel kolonie. Pravidelně se zde konaly oslavy národních svátků a narozenin prvního prezidenta. V roce 1937 se zde konala smuteční tryzna k uctění památky prezidenta Masaryka. V tento den se v závodě nepracovalo. Pietního aktu se zúčastnili lidé z kolonie i význačné osobnosti města. Například gornoorajchvický starosta, okresní hejtman, duchovní, ředitel gymnázia a zástupci místního Junáka.

12. CUKROVAR A KOLONIE DNES

Rozhodně není záměrem této práce hodnotit proměny a stávající stav industriálních památek cukrovaru a přilehlé kolonie či se snad pokoušet o něco ve smyslu stavebně-historického průzkumu a podobně. Nicméně je třeba pokusit se alespoň krátce sumarizovat a zhodnotit poznatky o tom, jaký je současný stav areálu cukrovaru a původní zástavby. Podat zprávu o tom, zda a jak jsou tyto stavby využívány nyní.

12.1. *Cukrovar dnes*

Podnik od svého založení v roce 1912 nepřerušil činnost a dodnes slouží původnímu účelu. V současnosti patří mezi vůbec největší potravinářské podniky v Bulharsku. Mnoho se však v průběhu let, kdy patřil bulharskému státu a po privatizaci v roce 1989, změnilo.¹⁴⁸

Průmyslová zóna je od obytné v současnosti oddělena vysokým plotem zakončeným ostnatým drátem. Do areálu cukrovaru není možné vstoupit jen tak. Pro vstup je nutné povolení či spíše průvodce z řad zaměstnanců. Po třídním vyjednávání se konečně podařilo dohodnout si schůzku se zaměstnankyní cukrovaru, která se uvolila k tomu, že nás krátce provede.

Na první pohled se zdá, že všechny původní stavby byly odstraněny. Při bližším pohledu a při troše snahy je možné ve skrumáži budov odhalit určité náznaky původní zástavby. Například dodnes svému účelu slouží některé menší části výrobní haly v centrální části pozemku. Avšak i tento objekt byl značně přestavěn a modifikován.¹⁴⁹ Tyto změny již nebyly prováděny s estetickým záměrem, tak jako tomu bylo u původních staveb.

Je těžké pouhým pohledem zhodnotit, co všechno se změnilo. Jisté je však jedno: současný cukrovar již definitivně pozbyl charakteristického industriálního půvabu továrny z počátku 20. století.

12.2. *Kolonie dnes*

Jak již bylo zmíněno výše, mnoho okolností nasvědčuje tomu, že česká kolonie (jako soubor osob) definitivně zanikla v období druhé světové války a po znárodnění podniku po roce 1948. Kolonie jako prostor se souborem obytných budov však svým způsobem existuje a funguje dodnes. Obytná zóna je sice oplocená, ale je volně přístupná.

¹⁴⁸ Vyz. obr. č. 19.

¹⁴⁹ Vyz. obr. č. 20.

V blízkosti hlavního vstupu do areálu byl postaven Národní dům. Tato budova se zachovala dodnes a nedávno prošla rekonstrukcí. Nápis nad hlavním vstupem Národní dům byl nahrazen nápisem Kino.¹⁵⁰ Prostor je údajně takto občasně využíván. Jednou z dalších budov, které se zachovaly do dnešních dní, je budova školy. I ona nedávno prošla rekonstrukcí a zdá se v relativně dobrém stavu. Nápis Škola nad hlavním vchodem do budovy byl nahrazen nápisem Knihovna.¹⁵¹ Podle místních obyvatel byla knihovna uzavřena již před lety a nyní neslouží ničemu.

V prvních letech aktivního budování závodu, ještě těsně před vypuknutím první světové války, byly v této části vybudovány dřevěné chaty pro dělníky, které byly postupem času nahrazeny jedno až dvoupodlažními budovami. Dnes v těchto místech stojí dva třípodlažní činžovní domy. Naproti nim přes cestu dodnes stojí dva přízemní obytné domy označené čísly 13 a 14. Dnes však již značně zchátralé a prakticky neobyvatelné. V nejzazším rohu pozemku bylo postaveno několik velkých skleníků a dům pro zahradníka. Skleníky jsou zdevastované a nepoužívají se. Dům pro zahradníka je obydlený. V průběhu našich návštěv kolonie jsme hovořili s několika lidmi, kteří žijí v činžovních domech z padesátých let, jež nahradily původní obytné stavby v této části obytné zóny. Zajímalo nás především to, zda znají historii českého cukrovaru a kolonie a jestli náhodou neznají nějaké pamětníky tohoto období. Lidé, kteří dnes žijí v kolonii, již nepracují v cukrovaru. Domy prošly privatizací a byty byly rozprodány. V blízkosti hlavního vstupu od areálu naproti škole a Národnímu domu dnes stojí nová budova, zde jsou kanceláře cukrovaru. Velký sál v přízemí se pravděpodobně pronajímá. V průběhu našich návštěv kolonie se zde odehrávaly dvě romské svatby.

Administrativní kanceláře, patrová roubená budova v blízkosti vchodu, byla v roce 1958 odstraněna. V této části obytného areálu, tedy na levě straně od hlavního vchodu, stávaly v řadě podél cesty domy pro úředníky. Ty byly také odstraněny. Do dnešních dní se zachovaly pouze dva z nich. Jsou značně zchátralé a nikdo v nich nebydlí. V zadním cípu pozemku dodnes stojí, oddělena polotem, vila ředitele Pícky. Stavba je v dobrém stavu, vypadá jako na starých fotografiích, ale v současnosti v ní nikdo nebydlí. Od místních lidí jsme se dozvěděli, že tomuhle místu říká „starý park s vilou pro hosty“. Když jsme se dotazovali, jak je objekt v současnosti využíván, dostalo se nám odpovědi, že nevědí. Jedna osoba nám taktně naznačila, že objekt je využíván jen občasně místním policejním sborem, pořádá zde večírky. Nedaleko od vily, v místě, které bylo využíváno jako zemědělská půda, bylo vybudováno velké fotbalové

¹⁵⁰ Viz. obr. č. 21.

¹⁵¹ Viz. obr. č. 22.

hřiště pro místní fotbalový klub. Obytná zóna, kolonie, tedy dodnes slouží svému původnímu účelu, bydlí v ní lidé, nikoliv však zaměstnanci cukrovaru.

13. ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo podat ucelenou zprávu o okolnostech vzniku, vývoji a současném stavu českého cukrovaru v Gorné Orjachovici a kolonie, která při něm existovala od roku 1912 do 1948. V závěru bych chtěla sumarizovat své poznatky, vyzdvihnout několik rysů, kterými se gornoorjachovická kolonie vyznačovala.

Kolonie v Gorné Orjachovici vznikla v době, kdy největší příliv českých migrantů do Bulharska již pominul. Dá se říci, že se paradoxně zformovala právě v období, kdy se vlivem první světové války a vznikem republiky zásadně snížil celkový počet osob, které zemi opouštěly. Počátek existence kolonie spadá do prvních mírových let, kdy se naopak poměrně velká část českého a slovenského etnika vracela do nové vlasti.¹⁵² To bylo dáno tím, že v případě gornoorjachovické kolonie se jednalo o migraci zaměstnanců, o migraci pracovní. Tento typ migrace bývá dobrovolný, její motivy jsou ekonomické. Dalším charakteristickým znakem tohoto typu migrace bývá její časová omezenost, dočasnost.

Jak již bylo zmíněno výše, od počátku výstavby cukrovaru bylo počítáno s tím, že zde alespoň po nějakou dobu setrvá určité množství českých zaměstnanců. Proto také od začátku výstavby byly zároveň budovány ubytovací kapacity pro pracovníky. Následné události však zapříčinily nedostatek pracovní síly a vedení podniku se rozhodlo tuto situaci vyřešit tím, že přiveze další zaměstnance z Čech. Proti předpokladu, že kolonie byla součástí podnikatelského záměru od počátku jeho realizace, je také neopomenutelný předpoklad, že místní zaměstnanci by jistě pro firmu znamenaly mnohem nižší náklady. Situace se jeví spíše tak, že kolonie takové velikosti byla dílem okolností, byla řešením dané situace. Toto řešení se v prvních letech existence závodu osvědčilo, a proto v první dekádě počet osob v kolonii narůstal. Uvedená statistická data¹⁵³ a další indicie naznačují, že k zásadnímu úbytku osob v kolonii začalo docházet kolem roku 1933. Příčin je několik. Cukrovar do svého týmu postupně inkorporoval bulharské zaměstnance. Ze strany Bulharska byl vyvíjen tlak, aby byli v první řadě přijímáni místní pracovníci. Světová krize způsobila celkový úbytek zaměstnanců cukrovaru. Dalším vlivem, který negativně ovlivnil počet jak českých, tak bulharských zaměstnanců, byla krize v bulharském cukrovarnickém průmyslu po roce 1933, jež byla vyvolána vznikem vysoké přechodné zásoby cukru v zemi oproti jeho nízké spotřebě, ale také daňovou politikou státu. Podnik situaci řešil tak, že několikrát pozastavil činnost cukrovaru. Následkem bylo také propouštění zaměstnanců. Událostí, která se také mohla projevit v dosavadní strategii

¹⁵² BROUČEK, S. a GRULICH, T. *Domáci postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918-2008)*. 1. vyd. Praha: Public History ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2009, s. 10-11.

¹⁵³ Počet osob v kolonii, statistiky školy a Sokola.

zaměstnávání Čechů, byl odchod Ing. Pícky z funkce v roce 1934. V průběhu druhé světové války došlo k dalšímu odlivu zaměstnanců z důvodu mobilizace a celkového omezování výroby. Znárodnění v roce 1948 bylo pravděpodobně terminální událostí, která přispěla k definitivnímu zániku české kolonie v Gorné Orjachovici. Celá situace se jeví tak, že nedošlo k jedné události, která by zapříčinila definitivní konec kolonie. Spíše se zdá, že šlo o koincidenci ekonomicko-politických událostí, jejichž následkem kolonie v průběhu několika let postupně zanikala.

Podle výše uvedené typologie českých migrantů v Bulharsku byly v gornoorjachovické kolonii zastoupeny čtyři z pěti vymezených typů. Tedy inteligence, podnikatelé, dělníci a řemeslníci. Kvantitativně ovšem převažovali dělníci. V meziválečném období v Bulharsku existovalo i několik dalších míst, kde se výrazněji koncentrovali čeští zaměstnanci. Například v Šumenu (pivovar) nebo v Burgasu a v Kárdžali (cukrovary). V Lomu u Vidinu byl provozován pivovar s hotelem, který zaměstnával 193 české zaměstnance. Spíše menší skupiny existovaly také v Plovdivu, Varně a Ruse.¹⁵⁴ Česká kolonie v Gorné Orjachovici v období prvních dvou dekád patřila mezi největší skupiny českých zaměstnanců. Z hlediska počtu osob můžeme kolonii v tomto období její existence řadit mezi největší skupiny Čechů v Bulharsku.¹⁵⁵ Celkově největší koncentrace Čechů žila v oblastech Sofie, Vraca (Vojvodovo) a Veliko Tärnovo (Gorna Orjachovica).¹⁵⁶

Kolonie byla charakteristická určitou, řekněme, uzavřeností či izolovaností. Ta na jedné straně pramenila z prostorové odloučenosti. Cukrovar a přilehlá kolonie byla 2 kilometry za městem obklopena nezastavěnými pláněmi. Na straně druhé byla odloučena v určitém smyslu i sociálně. Jednalo se o, dá se říci, etnicky homogenní enklávu, která se takřka neintegrovala, neasimulovala do většinové společnosti. Důvodem, proč nenastal proces integrace do většinové společnosti, byla jednak již zmíněná prostorová odloučenost. Určitou roli zde mohla hrát i vize dočasnosti pobytu zaměstnanců. Ale zejména skutečnost, že kolonie byla do značné míry autonomní, fungovala tak trochu jako samostatné město. Lidé z kolonie zde měli domov, práci, školu pro děti, servis, který uspokojoval základní lidské potřeby. S trochou nadsázky by se dalo říci, že její obyvatelé by ji nemuseli opouštět vůbec.

Výrazným rysem gornoorjachovické kolonie byly její komunitní, spolkové aktivity. Místní škola a Sokol organizovaly množství akcí a aktivit, do kterých se zapojovali zejména lidé z kolonie. Pořádaly se přednášky, koncerty, divadelní představení a podobně. Zejména

¹⁵⁴ VACULÍK, J. *Češi v cizině 1850-1938*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 38.

¹⁵⁵ V roce 1910 se k české národnosti přihlásilo 1723 bulharských občanů, v roce 1926 jich bylo 2484) a k českému jazyku jako mateřtině se přihlásilo 1555 (v roce 1926 jich bylo 1952).

¹⁵⁶ VACULÍK, J. *Češi v cizině 1850-1938*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 38.

Sokol měl zásadní vliv na kulturní a společenské dění v kolonii. Jeho založení iniciovalo několik osob z vedení podniku v čele s ředitelem Ing. Píckou.¹⁵⁷ Sokol měl svou základnu v Národním domě. Bylo obvyklé, že pokud někde byla založena odbočka Národního domu, stavba se zpravidla financovala z peněz vesnice nebo z výtěžku veřejné sbírky. V tomto případě však vše hradil podnik. To, že se těmto snahám v kolonii dařilo, bylo podstatnou měrou dáno morální a materiální záštitou ze strany vedení podniku. Materiální podpora poskytovala pevné zázemí pro rozvoj a fungování spolkových aktivit. Dobovou rétorikou řečeno, byla organizována vzdělávací a osvětová činnost, která měla vzdělávat, ale zejména vychovávat k národnímu uvědomění. Na tyto aktivity je také možné nahlížet jako na akce, kterými skupina manifestovala svou identitu, respektive národní příslušnost.

Proč vlastně vedení podniku iniciovalo a podporovalo aktivity, skrze které byla symbolicky manifestována národní příslušnost? Můžeme předpokládat, že prvé řadě se jednalo zejména o vlastní přesvědčení osob z vedení podniku i lidí z kolonie, kteří jednoduše považovali za dobré hlásit se k českému národu. Je třeba také připomenout, že hovoříme o období kolem vzniku republiky, kdy před vznikem samostatného státu v české společnosti gradoval nacionalismus v rámci procesu národní emancipace. A po vzniku samostatné republiky ve společnosti ještě dlouhou dobu doznívalo nadšení ze samostatného státu. Nicméně v tomto případě je zde ještě jeden zajímavý aspekt. Kolonie byla součástí firmy. Identita kolonie jako celku tedy také určitým způsobem figurovala v procesu vytváření firemní image. Participovala na vytváření dobré pověsti podniku. Česká republika v Bulharsku měla (a má) z výše zmíněných historických důvodů dobré jméno. Národní příslušnost, „češství“, se v této situaci stalo součástí korporátní identity, mimo jiné proto, že u veřejnosti vzbuzovalo pozitivní ohlasy. Kladné vnímání firmy ze strany veřejnosti mělo propagovat a prodávat jak výrobky cukrovaru a cukrovarnický průmysl jako celek, tak další české průmyslové produkty, jejichž prodej závod zprostředkoval.¹⁵⁸

Gornoorjachovická kolonie byla specifická i tím, že zde byl provozován sociální program baťovského typu. Podnik svým zaměstnancům dával práci, ale obyvatelé kolonie byli i bezplatně ubytováni v domech, které splňovaly nároky na moderní bydlení, neplatili elektrický proud ani vodu. V kolonii byla zajištěna řada služeb, které měly usnadnit chod domácností a celkově zvýšit životní standard zaměstnanců. Byla zde kantýna, kde se lidé stravovali a kde bylo možné i nakoupit. Byla tu i pekárna. Zaměstnancům byla bezplatně

¹⁵⁷ Ing. Pícka je v pramenech uváděn jako zakladatel Sokola a sboru dobrovolných hasičů.

poskytována zdravotní péče a léky. Výše uvedené skutečnosti nasvědčují tomu, že životní úroveň obyvatel kolonie byla přinejmenším dobrá. Po poněkud dramatické počáteční fázi budování podniku nastalo pro cukrovar období konjunktury. Podnik prosperoval a aktivně hledal nové možnosti, jak dále rozvíjet své podnikání. Finanční úspěch projektu tak dával možnost investovat do zaměstnanců. Péče o zaměstnance byla součástí firemní kultury. Cukrovar si touto strategií budoval image moderní, progresivní a úspěšné firmy.

Při naplňování cílů, které jsem si pro tuto práci vytýčila, jsem se potýkala s nedostatkem zdrojů, který byl způsoben zejména krátkou dobou terénního pobytu v Bulharsku. Mohlo by se zdát, že studie uvádí množství zdánlivě nedůležitých detailů. Právě nepříliš velké množství zdrojů bylo důvodem, proč je koncipována spíše kolážovitě a mnohé závěry musely zůstat v jistém smyslu nevyřčeny, jelikož by neměly dostatečnou oporu ve faktech. Množství otázek bohužel prozatím musí zůstat nezodpovězeno. Jak v Bulharsku, tak v Čechách jsou materiály, které prozatím zůstaly nevyužity. Tato studie jistě neobsáhla šíři celého tématu. Zůstává množství dimenzí a směrů, kam by se výzkum daného problému mohl dále rozvíjet. Nicméně pevně věřím, že tato práce přinesla řadu nových poznatků a je přínosem do studia problematiky českých krajanských skupin v Bulharsku a že se dané téma podařilo úspěšně otevřít pro další výzkumné aktivity.

14. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AMORT, Č. a kol. *Dějiny československo-bulharských vztahů*. 1. vyd. Praha: Academia, 1980.

AUERHAN, J. *Čechoslováci v Jugoslavii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku*. V Praze: Melantrich, 1921.

БЪЧВАРОВ, I. *Илюстрована история на Горна Оряховица*. Велико Търново: Faber, 2011. ISBN 954-9541-X.

BRANKOV, N. České kořeny průmyslové architektury v Bulharsku. In: Popelová, L. (Ed.) *AUR 14 - Architektura a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2015. s. 68–79. ISBN 978-80-01-0573-4.

BROUČEK, S. a GRULICH, T. *Domácí postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918-2008)*. 1. vyd. Praha: Public History ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2009. ISBN 978-80-86445-26-7.

Československý obzor = Čechoslovacki obzor: Informační věstník čs.kolonie v Bulharsku s kulturním a hospodářským programem. Sofia: Nakladatelský spolek Čech, 1921, roč. 2, č. 3.

Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923.

ДИМИТРОВ, Д. *100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013. ISBN 978-954-736-240-6.

ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.

HLADKÝ, L. a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. 1.vyd. Praha: Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-171-2.

CHVALKOVSKÝ, K. Česká kolonie v Gorne Orechovici v Bulharsku. In. *Krajan: list venovaný zaujmom československého zahraničja a otázkám vystěhovaleckým*. Praha: Československý ústav zahraniční. 1936, ročník V, číslo 4. s. 8.

Ivanova, Maya. *The region of Gorna Oryahovitsa from the Neolith to the Middle Ages*. Gorna Oryahovitsa: Museum of history. Published with assistance of Gorna Oryahovitsa Municipality, 2015.

JAKOUBEK, M. *Vojvodovo: etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7325-230-4.

JAKOUBEK, M. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie: převážně očima jeho obyvatel*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2011. ISBN 978-80-7325-261-8.

LEUNCLAVIUS, J. a kol. *Kronika nová o národu tureckém*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3660-9.

LUDEK, J. Potomci krajanů a jejich (re)emigrační tendence na západní Ukrajině. In: JAKOUBEK, M. a kol. *Krajané: hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, s. 109-130. ISBN 978-80-7465-151-9.

MICHALKO, J. *Naši v Bulharsku: Pätesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. 1. vyd. Myjava: tlačou knihtlačiarne Daniela Pažického, 1936.

MINČEV, E. *Sokol v Bulharsku do r. 1948*. Pardubice, 2011. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická.

Naše zahraničí: sborník Národní rady československé. Praha: Národní rada československá, 1925, ročník IV, svazek 2. ISBN 1801-5581.

NECOV, N. P. a kol. *Dějiny Vojvodova: [vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku]*. [Plzeň]: Ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje vydalo Občanské sdružení Vojvodovo, 2006. ISBN 80-85093-97-9.

PENČEV, V. *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého: Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2012. ISBN 978-80-87398-26-5.

PETR, J, ed. a URBAN, Z, ed. *Česko-bulharské kulturní vztahy v době obrození*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990. Práce z dějin slavistiky, XIV. ISBN 80-766-245-X.

PLUHAŘ, J. *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha: Josef Pluhař, 1935.

POSPÍŠIL, V. (red.). *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku, 1868-1928*. Sofie: Družstvo Československého Národního domu T. G. Masaryka v Sofii, 1929.

RYCHLÍK, J. a kol. *Dějiny Bulharska*. Třetí doplněné a přepracované vyd. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-553-6.

RYCHLÍK, J, PENČEV, V, KOUBA, M. Česko-bulharské vztahy. In: L. Hladký a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav, 2010. s. 225–252. ISBN 978-80-7286-171-2.

Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný. Praha: Miroslav Tyrš. 1924, 5. ISSN 0489-6718.

STROHSOVÁ, K. 2012. Migrace Čechů do Bulharska – tzv. „česká invaze“. In *AntropoWebzin* 1/2012, s. 33–37. [cit. 2017-8-4]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/migrace-cechu-do-bulharska-tzv-ceska-invaze>

URBAN, Z. Studium Bulharek v Praze (do r. 1878) a jeho význam v dějinách česko-bulharských kulturních vztahů. In: *Česko-bulharské kulturní vztahy v době obrození*. Praha: Univerzita Karlova, Práce z dějin slavistiky; XIV. 1990. s. 127-147. ISBN 80-7066-245-X.

VACULÍK, J. Bulharští Češi a jejich reemigrace v letech 1949-1950. In: *Český Lid*, 1983, roč. 70, Č. 2, s. 82–85. ISSN 978-954-736-240-6.

VACULÍK, J. *Češi v cizině 1850-1938*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4865-2.

VACULÍK, J. *Reemigrace a repatriace Čechů a Slováků po první světové válce*. 1. vad. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6982-4.

VAŘEKA, J. Češi v Bulharsku. In: *Český Lid*. 1990, roč. 77, č. 2, s. 81–88. ISSN 978-954-736-240-6.

VRATISLAV Z MITROVIC, V. a ERTL, V. ed. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. 3. ilustr. vyd. V Praze: Vojtěch Hrách, 1937.

WALDAUF, J. *Sokol: malé dějiny velké myšlenky. Díl druhý, Československé sokolstvo v zahraničí 1952–1975*. Luhačovice: Atelier IM. 2010. ISBN 978-80-85948-72-1.

ZEMAN, P. (2014) *Česká inteligence v Bulharsku v letech 1878-1885 na příkladu českých učitelů ve Východní Rumélii*. Brno, 2014. Rigorózní práce. Masarykova univerzita

15. ZDROJE OBRAZOVÝCH PŘÍLOH:

Obr. č. 1. Zdroj:

<https://www.google.bg/maps/@43.1368078,25.7118811,1890m/data=!3m1!1e3> [cit. 3. 8. 2018]

Obr. č. 2. Zdroj: *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923, s. 25.

Obr. č. 3. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. IV. 13.

Obr. č. 4. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. IV. 20.

Obr. č. 5. Zdroj: Archiv Historického muzea v Gorné Orjachovici (neinventovaný mat.).

Obr. č. 6. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. IV. 10.

Obr. č. 7. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. IV. 9.

Obr. č. 8. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. IV. 8.

Obr. č. 9. Zdroj: Autor: Tereza Lančová. Gorna Orjachovica, 2016.

Obr. č. 10. Zdroj: *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923, s. 3.

Obr. č. 11. Zdroj: *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923, s. 20.

Obr. č. 12. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. 66.

Obr. č. 13. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. 79.

Obr. č. 14. Zdroj: *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923, s. 23.

Obr. č. 15. Zdroj: *Desetiletí cukrovaru a rafinerie cukru v Gorne Orechovici Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní 1912 – 1922*. Gorna Orechovica: náklad vl., 1923, s. 21.

Obr. č. 16. Zdroj: Archiv Náprstkova muzea, sbírka Krajanství 2, Bulharsko, karton 2, Inv. č. IV. 35.

Obr. č. 17. Zdroj: Archiv Historického muzea v Gorné Orjachovici (neinventovaný mat.).

Obr. č. 18. Zdroj: Archiv Historického muzea v Gorné Orjachovici (neinventovaný mat.).

Obr. č. 19. Zdroj: Autor: Tereza Lančová. Gorna Orjachovica, 2016.

Obr. č. 20. Zdroj: Autor: Tereza Lančová. Gorna Orjachovica, 2016.

Obr. č. 21. Zdroj: Autor: Tereza Lančová. Gorna Orjachovica, 2017.

Obr. č. 22. Zdroj: Autor: Tereza Lančová. Gorna Orjachovica, 2017.

Obr. č. 23. Zdroj: Autor: Tereza Lančová. Gorna Orjachovica, 2016.

Tab. č. 1. Zdroj: *ДИМИТРОВ, Д. 100 години захарни заводи - Горна Оряховица*. Велико Търново: ПИК. 2013, с. 17.

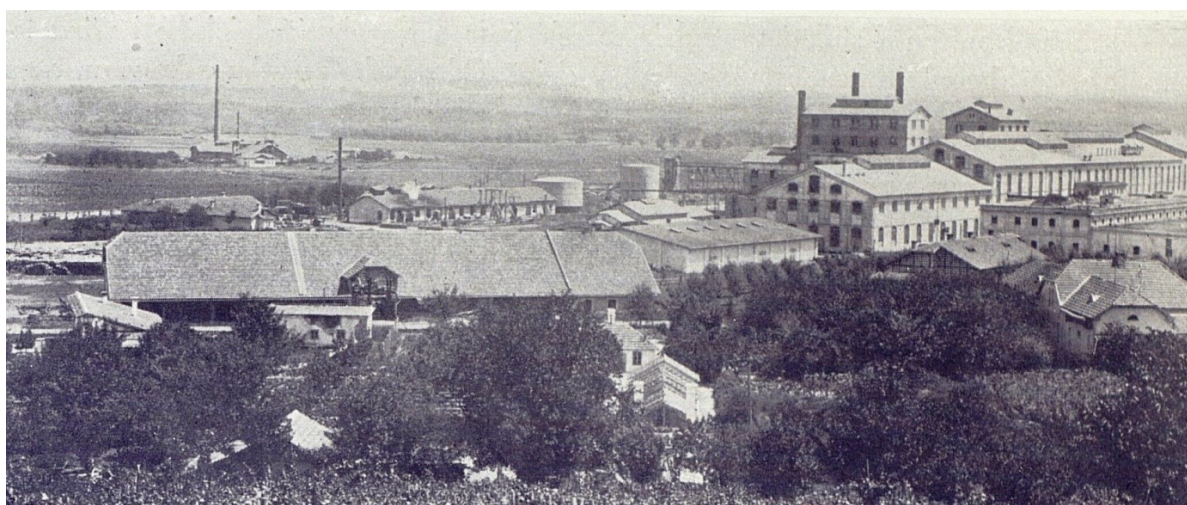
Tab. č. 2. Zdroj: Archiv československého klubu T.G. Masaryka v Sofii, Bulharsko, Inv. č. III. 288, Česká škola v Gorné Orechovici Bulharsko, r. 1935, autor neznámý, s. 10.

Tab. č. 3. Zdroj: Archiv československého klubu T.G. Masaryka v Sofii, Bulharsko, Inv. č. III. 288, Česká škola v Gorné Orechovici Bulharsko, r. 1935, autor neznámý, s. 9.

16. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. č. 1.: Areál cukrovaru.

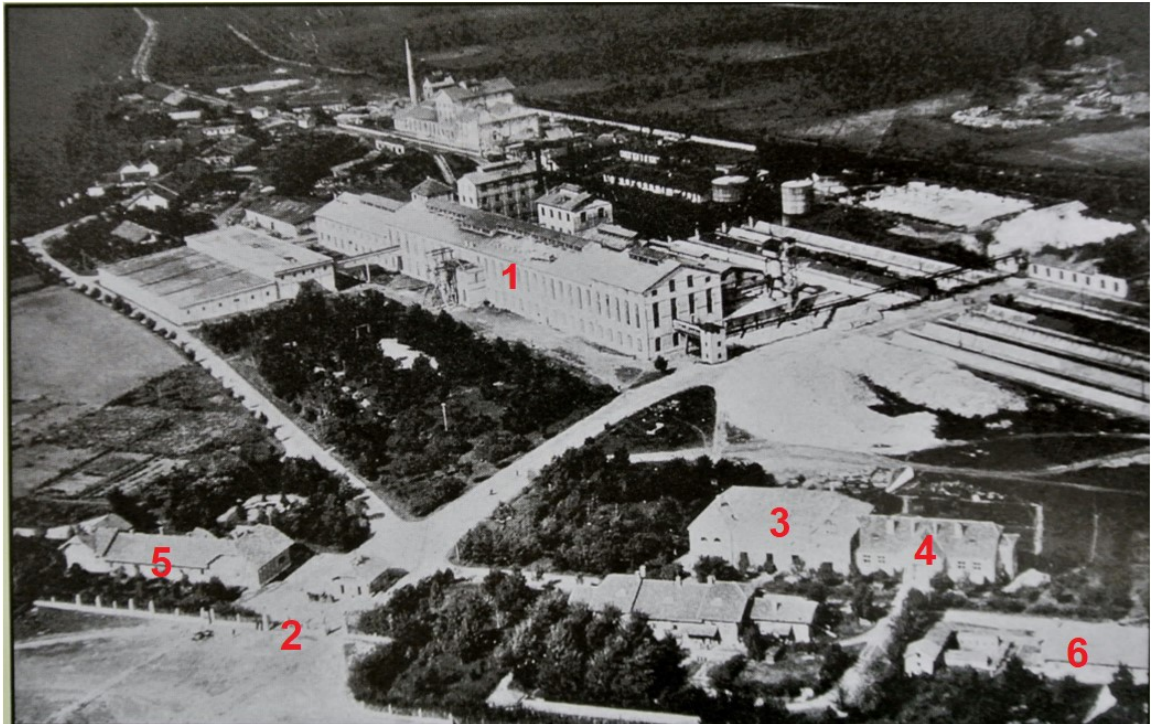
Obr. č. 2.: Závod.

Obr. č. 3.: Bulharsko-český cukrovar v Gorní Orechovici – secí stroje na setí řepy.

Obr. č. 4.: Garáže s automobily k převozu řepy.

Obr. č. 5.: Cukrovar s kolonií (1. cukrovar, 2. hlavní vstup do areálu, 3. Národní dům, 4. škola, 5. administrativní kanceláře).

Obr. č. 6.: Kolonie severní část.

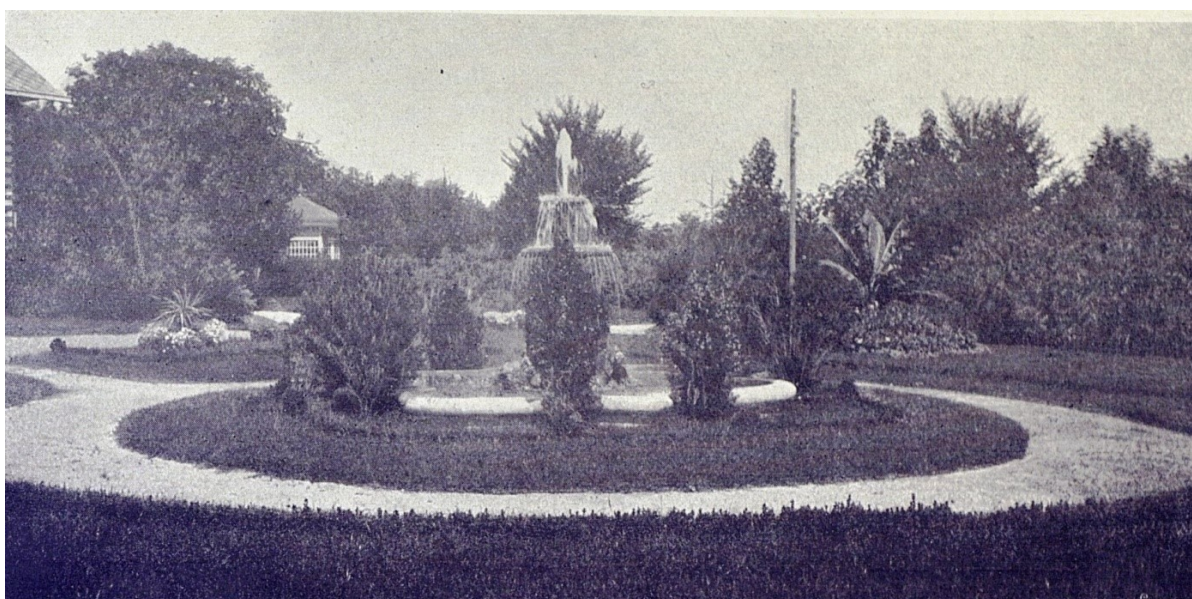
Obr. č. 7.: Administrativní kancelář.

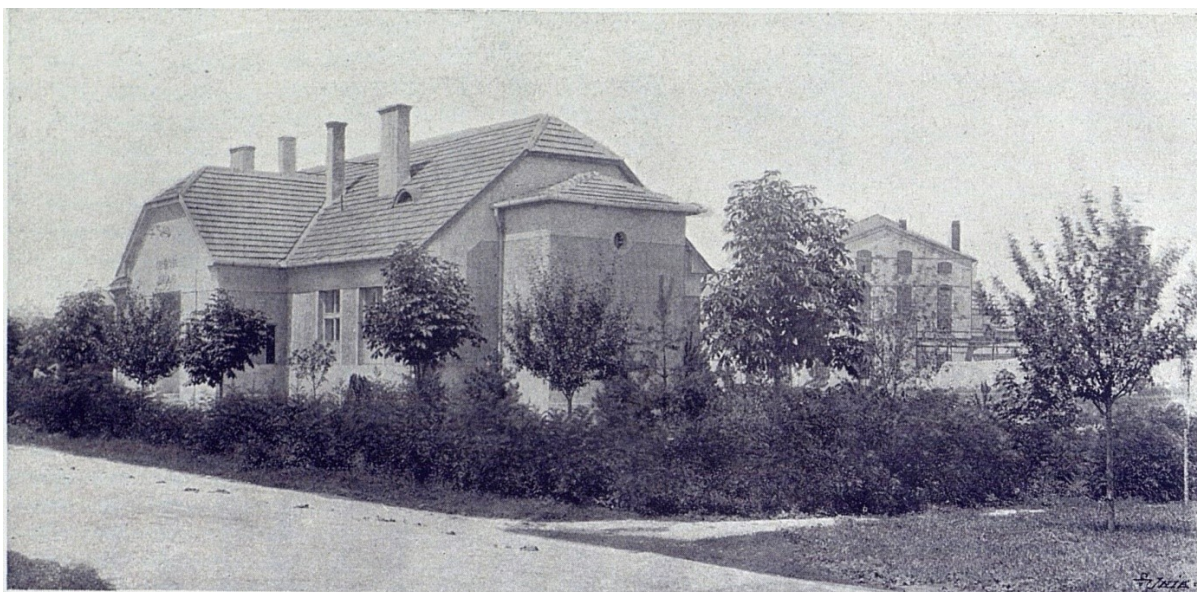
Obr. č. 8.: Dům pro úředníky.

Obr. č. 9.: Vila Ing. Pícky a jeho rodiny.

Obr. č. 10.: Partie z parku.

Obr. č. 11.: Obecná škola v cukrovaru (první česká škola v Bulharsku).

Obr. č. 12.: Třída.

Obr. č. 13.: Třída s portréty.

Obr. č. 14.: Dobrovolní hasiči.

Obr. č. 15.: Sokol.

Obr. č. 16.: Oslava 80. narozenin T. G. Masaryka.

Obr. č. 17.: Sokolský orchestr.

Obr. č. 18.: Národní dům.

Obr. č. 19.: Hlavní vstup do areálu.

Obr. č. 20.: Výrobní hala.

Obr. č. 21.: Kino, dříve Národní dům.

Obr. č. 22.: Knihovna, dříve škola.

Obr. č. 23.: Dům pro úředníky.

	Počet akcií	Kapitál (leva)
1. Pražská kreditní banka (zastupovaná předsedou správní rady Vilémem Götzlem a hlavním ředitelem Juliem Veselým)	16 900	3 380 000
2. Vilém Götzl	1 500	300 000
3. Dr. Karlík Hanuš - Praha	1 500	300 000
4. Dr. Antonín Schauer - Praha	1 500	300 000
5. Matěj Blecha - Praha	2 500	500 000
6. Julius Šťastný - Praha	1 000	200 000
7. Robert Mandelík-Radboř - Praha	1 500	300 000
8. Ing. Rudolf Pícka	1 000	200 000
9. Ing. František Zajíc – Čuprija	1 000	200 000
10. Dr. Erich Veselý - Bělehrad	500	10 000
11. Karel Husník - Bělehrad	1 000	200 000
12. Vasil Atanasov - Sofia	50	10 000
13. Dimitar Baynov - Sofia	50	10 000

Tab. č. 1.: Investoři.

Škol. rok	chlapci		děvčata		všech		Čekem škol. Dětí
	Češi	jiní	Češi	jiní	Češi	jiní	
1920							
1921	16	/	17	1	33	1	34
1921							
1922	22	/	19	1	41	1	42
1922							
1923	20	/	21	1	41	1	42
1923							
1924	17	/	15	1	32	1	33
1924							
1925	19	/	13	2	32	2	34
1925							
1926	11	/	11	2	22	2	24
1926							
1927	12	3	11	3	23	6	29
1927							
1928	13	2	12	3	25	5	30
1928							
1929	11	3	16	2	27	5	32
1929							
1930	9	2	18	1	27	3	30
1930							
1931	10	2	14	2	24	4	28
1931							
1932	13	2	14	1	27	3	30
1932							
1933	9	3	20	1	29	4	33
1933							
1934	9	3	16	3	25	6	31
1934							
1935	10	3	15	2	25	5	30

Tab. č. 2.: Statistika žactva školy od roku 1920 do 1935.

Škol. rok	muži		ženy		všech		Celkem učitel. Sil
	Češi	Bulh.	Češi	Bulh.	Češi	Bulh.	
1920 1921	1	/	1	1	1	1	2
1921 1922	2	/	/	1	2	1	3
1922 1923	2	/	1	1	3	1	4
1923 1924	2	/	1	1	3	1	4
1924 1925	2	/	1	1	3	1	4
1925 1926	2	/	1	1	3	1	4
1926 1927	2	/	1	1	3	1	4
1927 1928	2	/	2	2	2	2	4
1928 1929	2	/	2	2	2	2	4
1929 1930	2	/	2	2	2	2	4
1930 1931	2	/	2	2	2	2	4
1931 1932	4	/	1	1	4	1	5
1932 1933	4	/	1	1	4	1	5
1933 1934	4	/	1	1	4	1	5
1934 1935	4	1	2	2	4	3	7

Tab. č. 3.: Statistika učitelstva od roku 1920 do 1935.

